

**Univerzita Karlova v Praze  
Fakulta sociálních věd**

**Institut ekonomických studií**

**BAKALÁRSKA PRÁCA**

**2009**

**Tomáš Janotík**

**Univerzita Karlova v Praze**  
**Fakulta sociálních věd**

Institut ekonomických studií

**BAKALÁRSKA PRÁCA**

**Ekonomía a št'astie**

**Vypracoval:** Tomáš Janotík  
**Vedúci:** Prof. Ing. Lubomír Mlčoch, CSc.  
**Akademický rok:** 2008/2009

### **Prehlásenie**

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracoval samostatne a použil iba uvedené pramene a literatúru.

V Prahe dňa 22.5.2009

.....

Tomáš Janotík

### **Pod'akovanie**

Chcel by som poďakovať Prof. Ing. Lubomírovi Mlčochovi, CSc. za cenné a podnetné rady, ktoré mi počas písania práce poskytol.

## Abstrakt:

Táto bakalárska práca skúma spôsob fungovania benediktínskych kláštorov a život benediktínskych mníchov z pohľadu Ekonómie šťastia. Hlavným zameraním je snaha o identifikáciu tých prvkov a atribútov, ktoré môžu byť považované za hlavné determinanty subjektívneho pocitu spokojnosti so životom (subjective well-being) v prípade benediktínov. Pokúsime sa ukázať, že kľúčovými determinantmi sú najmä sociálna interakcia s inými mníchmi, corporate governance organizácie, postoj k práci, vnútorná motivácia a tiež dobrovoľná charitatívna činnosť. Empirickú evidenciu budeme čerpať predovšetkým z výskumov v oblasti ekonómie šťastia. Na záver načrtujeme aj niekoľko hypotéz, ktoré vyplývajú z výskumu Ekonómie šťastia vo vzťahu k absencii rodiny a manželstva v živote mníchov.

|                        |   |
|------------------------|---|
| Názov práce:           | Ekonómia a šťastie  |
| Autor:                 | Tomáš Janotík   |
| E-mail autora:         | janotik2@centrum.sk   |
| Vedúci práce:          | Prof. Ing. Lubomír Mlčoch, CSc.   |
| E-mail vedúceho práce: | mlcoch@fsv.cuni.cz  |
| Akademický rok:        | 2008/2009   |
| Klasifikácia JEL:      | A12, A13, L20, I31  |
| Kľúčové slová:         | šťastie, kláštorná ekonomika, korešpondencia sentimentov, Easterlinov paradox, procedurálna užitočnosť, benediktíni |

## **Abstract:**

This paper examines functioning of benedictine monasteries and life of benedictine monks from the perspective of Economics of Happiness. Our primary focus is on identification of those factors and aspects which can be considered to be major determinants of subjective well-being of benedictines. We will try to show that the key determinants consist in social interactions between monks, monastic corporate governance, their work ethic and intrinsic motivation and also in their voluntary work. We will try to find empirical support in the results of happiness research in Economics. Finally, we will sketch some hypotheses about the influence of absence of family life and marriage on subjective well-being of monks.

|                      |   |
|----------------------|---|
| Title:               | Economics and Happiness   |
| Author:              | Tomáš Janotík   |
| Author's e-mail:     | janotik2@centrum.sk   |
| Supervisor:          | Prof. Ing. Lubomír Mlčoch, CSc.   |
| Supervisor's e-mail: | mlcoch@fsv.cuni.cz  |
| Academic year:       | 2008/2009   |
| JEL classification:  | A12, A13, L20, I31  |
| Keywords:            | happiness, monastic economy, correspondence of sentiments,<br>Easterlin's paradox, procedural utility, benedictines |

## **OBSAH:**

|   |           |
|---|-----------|
| <b>ZOZNAM TABULIEK A GRAFOV.....</b>  | <b>8</b>  |
| <b>1. ÚVOD.....</b>   | <b>9</b>  |
| 1.1. Cieľ tejto práce .....   | 9         |
| 1.2. Čo je šťastie? Rôzne prístupy k definícii pojmu .....                          | 10        |
| 1.3. Ako merať subjektívny pocit spokojnosti so životom .....                       | 12        |
| 1.4. CASE: Život v benediktínskom kláštore Maria Laach, Nemecko.....                | 14        |
| 1.5. Empirická evidencia.....   | 16        |
| <b>2. ŠŤASTIE A SOCIÁLNA INTERAKCIA S INÝMI.....</b>                                | <b>18</b> |
| 2.1. Príčiny úspechu benediktínskych kláštorov a benediktínov.....                  | 18        |
| 2.2. Adam Smith – teória vzájomnej korešpondencie sentimentov.....                  | 18        |
| 2.3. Empirická evidencia.....   | 22        |
| <b>3. KONCEPT PROCEDURÁLNEJ UŽITOČNOSTI V EKONÓMII ŠŤASTIA.....</b>                 | <b>23</b> |
| <b>4. ŠŤASTIE A INŠTITUCIONÁLNA EKONÓMIA – CORPORATE GOVERNANCE.....</b>            | <b>26</b> |
| 4.1. Stabilita inštitúcie ako dôsledok úspešnej corporate governance.....           | 26        |
| 4.2. Ako riešia benediktíni problém principála a agenta?.....                       | 27        |
| 4.2.1. Demokratická voľba vedenia.....  | 28        |
| 4.2.2. Budovanie kolektívnej identity.....  | 30        |
| 4.2.3. Externá kontrola.....  | 32        |
| <b>5. BOHATSTVO, MAXIMALIZÁCIA ZISKU A ŠŤASTIE.....</b>                             | <b>34</b> |
| 5.1. Empirické výskumy.....   | 34        |
| 5.2. Paradox šťastia – možné vysvetlenia a hypotézy.....                            | 36        |
| 5.2.1. Relatívny príjem a relatívna úroveň spotreby.....                            | 36        |
| 5.2.2. Adaptácia.....   | 37        |
| 5.2.3. Chybné predpovedanie budúceho úžitku; úžitok ex ante vs. úžitok ex-post...38 |           |
| 5.2.4. Ďalšie sociologické a psychologické hypotézy.....                            | 39        |
| 5.3. Benediktíni, bohatstvo a maximalizácia zisku –hypotézy.....                    | 40        |
| <b>6. ŠŤASTIE A DOBROVOLEŇ CHARITATÍVNA ČINNOSŤ.....</b>                            | <b>43</b> |
| 6.1. Dobrovoľná charitatívna činnosť ako determinant šťastia.....                   | 43        |
| 6.2. Empirické výskumy.....   | 43        |
| <b>7. MANŽELSTVO, RODINA A ŠŤASTIE.....</b>   | <b>46</b> |
| <b>8. ZÁVER.....</b>  | <b>52</b> |
| <b>PRAMENE, LITERATÚRA A INTERNETOVÉ ZDROJE.....</b>                                | <b>53</b> |

## Zoznam tabuliek a grafov:

|  |    |
|--|----|
| Graf 1.4.1.: Subjektívny pocit spokojnosti so životom v závislosti od frekvencie návštevnosti bohoslužieb.....   | 17 |
| Graf 4.1.1.: Doba existencie benediktínskych kláštorov v Nemecku a nemecky hovoriacej časti Švajčiarska.....   | 26 |
| Graf 5.1.1.: Vývoj priemernej spokojnosti so životom a reálneho HDP per capita v období rokov 1958-1990 v Japonsku.....  | 35 |
| Graf 6.2.1.: Priemerná spokojnosť so životom v závislosti od rozsahu dobrovoľníckej charitatívnej činnosti.....  | 44 |
| Graf 6.2.2.: Graf vývoja priemernej spokojnosti so životom v období po zjednotení Nemecka pre rôzne statusy vo vzťahu k dobrovoľnej charitatívnej činnosti.....        | 45 |
| Graf 7.1.1.: Závislosť pocitu spokojnosti so životom od počtu rokov pred a po vstupe do manželstva.....  | 47 |
| Graf 7.1.2.: Porovnanie závislosti medzi spokojnosťou so životom pred a po vstupe do manželstva medzi párami s vysokými a malými rozdielmi v peňažnom príjme.....      | 48 |
| Graf 7.1.3.: Porovnanie závislosti medzi spokojnosťou so životom pred a po vstupe do manželstva medzi párami s vysokými a malými rozdielmi v dosiahnutom vzdelaní..... | 49 |
| Graf 7.1.4.: Porovnanie závislosti priemernej spokojnosti so životom od veku medzi ženatými a slobodnými mužmi.....  | 50 |



# Úvod

## 1.1. Ciel' tejto práce

V tejto bakalárskej práci sa zameriam na popis fungovania benediktínskych kláštorov a spôsobu života benediktínskych mníchov z pohľadu ekonómie šťastia. Je možné povedať, že ekonómia šťastia je pomerne mladou disciplínou, ktorá sa do centra pozornosti dostáva iba v posledných niekoľkých desaťročiach. Napriek tomu však v tomto relatívne krátkom čase došlo v danom obore k pomerne búrlivému rozvoju. B.S. Frey (2008) v tejto súvislosti používa termín „revolúcia v ekonómii“. Niektoré nové teoretické koncepty, ktoré vznikli na pôde tejto subdisciplíny umožnili hlbší a detailnejší pohľad na rozhodovanie a motiváciu ekonomických aktérov a predstavujú významné obohatenie a rozšírenie ekonomického mainstreamu. Okrem toho boli uskutočnené mnohé empirické výskumy, ktoré usilovali o nájdenie determinantov šťastia a takisto priniesli veľa nových a užitočných poznatkov o ľudskom správaní. Na výsledky niektorých z týchto výskumov sa budem v tejto práci často odvolávať.

V práci budem čerpať predovšetkým z osobnej skúsenosti z návštevy benediktínskeho kláštora. Predmetom úsilia bude identifikovať tie prvky a faktory v spôsobe fungovania kláštora, ktoré môžu mať pozitívny vplyv na subjektívne vnímanú spokojnosť mníchov s vlastným životom (subjective well-being), teda na ich pocit šťastia. Budeme hľadať odpoveď na otázku: „Čo robí mníchov šťastnými?“. Pokúsim sa ukázať, že príčiny úspechu mníchov a determinanty ich pocitu spokojnosti so životom je možné hľadať predovšetkým v 4 oblastiach. Sú nimi: sociálna interakcia s ostatnými mníchmi, ich prístup k bohatstvu a maximalizácii zisku, spôsob fungovania a riadenia kláštora a ich dobrovoľná charitatívna činnosť. Pozriem sa aj na niektoré špecifické črty života mníchov, najmä absenciu manželstva a rodinného života a vzťah týchto prvkov k ich pocitu spokojnosti s vlastným životom. Oporu pre svoje tvrdenia budem zakaždým hľadať práve v spomínaných empirických výskumoch a ďalších výsledkoch z oblasti ekonómie šťastia.

Na úvod je nevyhnutné zdôrazniť, že problematika šťastia nie je iba predmetom záujmu ekonómie, ale aj ostatných spoločenských vied, predovšetkým psychológie, sociológie a filozofie. Aj samotná ekonómia šťastia nie je výlučne iba subdisciplínou ekonomickej vedy, ale neustále prebieha intenzívna spolupráca a nadväzovanie na výsledky iných spoločenskovedných oborov. Ukazuje sa teda užitočnosť a nevyhnutnosť

interdisciplinárneho prístupu. Ako ekonóm preto považujem za potrebné upozorniť čitateľa na túto skutočnosť a ospravedlniť sa za možné nedostatky v tých oblastiach, ktoré sú doménou iných spoločensko-vedných disciplín a čitateľom, ktorí sú odborníkmi v týchto oblastiach za prípadnú nižšiu kvalitu, než na akú sú vo svojom obore zvyknutí.

## **1.2. Čo je šťastie? Rôzne prístupy k definícii pojmu**

*„Každý chce byť šťastný, ale aby sa človek šťastným stal,  
je treba aby najprv vedel čo je šťastie.“*

(J.J. Rousseau: O výchove)<sup>1</sup>

Jedným zo základných cieľov ekonómie ako vedy je hľadať spôsoby ako maximalizovať individuálny a spoločenský blahobyt. Preto má zmysel klásť a hľadať odpovede aj na otázky súvisiace so šťastím. Na začiatok je však nevyhnutné vymedziť predmet záujmu a položiť si otázku, čo je vlastne šťastie. Pokus o jednoznačnú a precíznu definíciu tohto pojmu nie je jednoduchý a naráža hneď na niekoľko problémov. Ide predovšetkým o to, že samotné slovo šťastie má viacero odlišných významov.

Po prvé, šťastie je priaznivá zhoda okolností vedúca k nejakému náhodnému úspechu. V tomto význame je šťastný ten človek, komu praje priaznivý osud. Môže ísť napríklad o šťastie v hre, výhru v lotérii alebo o akúkoľvek inú pozitívnu náhodu.

Po druhé, šťastie je výsledkom snahy o minimalizáciu utrpenia a bolesti a maximalizáciu pôžitkov. V tomto zmysle je šťastie totožné s užívaním života, vyhľadávaním maximálnej blaženosti, radosti alebo opojenia. V psychológii sa tento prístup označuje ako hedonisticko-subjektívny (Bruni, Porta, 2005). V rámci tejto paradigmy sa pohybuje napríklad utilitarizmus J. Benthama, ktorý šťastie stotožňoval s užitočnosťou, pričom pod pojmom užitočnosť sa rozumelo práve uspokojenie jednotlivca v tomto zmysle (Bruni, Porta, 2005). Bolo to práve toto chápanie šťastia, ktoré si dlhodobo získalo výsadné postavenie v ekonomickej teórii.

Po tretie, byť šťastným znamená vlastniť najväčšie dobrá a hodnoty dostupné človeku. Pre tento pojem šťastia používali Gréci výraz *eudaimonia*. Takéto chápanie šťastia bolo príznačné aj pre stredovekú filozofiu, napríklad v ponímaní Tomáša Akvinského:

---

<sup>1</sup> Citované podľa: Vrablec, J.: Aj ty hľadáš šťastie?, Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, Rím 1995, s. 9

„Šťastie je najvyšším blahom, ktoré v sebe obsahuje všetky blaha.“

(Tomáš Akvinský, Summa Theologica; Vrablec, 1995)

V tom, aké konkrétne to mali byť dobrá a hodnoty sa autori nezhodovali a niektorí ich ani konkrétne nešpecifikovali. Oproti hedonizmu pojem eudaimonia nie je subjektívny, má objektívny charakter a vo všeobecnosti sa tu kladie veľký dôraz na nemateriálne dobrá, ide tu jednak o realizáciu vlastného jedinečného potenciálu a skutočnej povahy človeka (*daimon*), jednak o vnútorné (intrinsic) hodnoty a v neposlednom rade aj dobrá vzťahov medzi ľuďmi (relational goods), akými sú priateľstvo, láska a iné sociálne väzby. Tento sociálny aspekt je mimoriadne dôležitý. Napríklad význam priateľstva ako zásadného determinantu šťastia zdôrazňoval už Aristoteles vo svojom diele Etika Nikomachova:

„Šťastný muž potrebuje priateľov“. (*Etika Nikomachova, IX, 9, 1169; Bruni, Porta, 2005*)

Pokiaľ ide o staroveké chápanie pojmu eudaimonia, Aristoteles si v úvode diela Etika Nikomachova vytýčil cieľ formulovať akési konečné dobro alebo cieľ po ktorom človek túži. Uvedomuje si, že otázka šťastia je veľmi náročná, a že ľudia sa v názoroch na šťastie rôznia. Domnieval sa však, že pokrok by bolo možné dosiahnuť vymedzením tých oblastí, v ktorých existuje všeobecná zhoda. Vyslovil určité podľa neho nesporné kritériá, ktoré by tento konečný cieľ mal spĺňať (Nussbaum, 2005). Malo by to byť niečo, čo je úplné, celistvé a postačujúce (self-sufficient), niečo čo je dobré dosiahnuť kvôli tomu samotnému a nie pre nejaký iný účel. Ďalej by malo ísť o niečo, čo je konečné, teda zahŕňa v sebe všetko, čo má alebo môže mať nejakú vnútornú hodnotu. Keď podľa Aristotela človek dosiahne tento cieľ, nič iné ho už nemôže urobiť viac šťastným (Sihvola, 2008). Práve pre označenie tohto cieľa používal Aristoteles pojem eudaimonia. Eudaimonia v jeho ponímaní znamená žiť dobre a konať dobre (living well and doing well). Takýmto cieľom však nemôže byť bohatstvo, česť alebo spoločenský status, pretože to človek podľa Aristotela netúži dosiahnuť kvôli nemu samotnému. Tieto veci sú iba prostriedkom na dosiahnutie iných ďalších cieľov a preto nemôžu byť cieľom konečným (Bruni, Porta, 2005). Priateľstvo, láska, aktívny život v spoločenstve s ostatnými takýmto cieľom byť môže a je podľa Aristotela súčasťou eudaimonie, pretože tieto veci človek chce dosiahnuť práve a iba kvôli nim.

V názoroch na šťastie teda môžeme rozlíšiť dve historické tradície – aristotelovskú (eudaimonistickú) a benthamovskú (hedonistickú).

Po štvrté, byť šťastným znamená pociťovať trvalú, úplnú a odôvodnenú celkovú spokojnosť s vlastným životom (Vrablec, 1995). Mierou šťastia v tomto prípade nie je objektívne vlastníctvo bláh alebo dobier ako v prípade eudaimonie alebo subjektívne pôžitky ako tomu bolo pri hedonizme, ale iba vnútorný pocit uspokojenia. Šťastný človek v tomto ponímaní môže aj trpieť a predsa vo svojom vnútri pociťovať šťastie. Na rozdiel od eudaimonie, tento pohľad na pojem šťastia má subjektívny charakter. Vlastníctvo bláh a dobier nie je postačujúcou podmienkou pre šťastie, podstatné je to, ako sa človek cíti vo svojom vnútri. Nezáleží teda na tom, čo vlastníme a koľko toho máme, ale ako nato reagujeme.

V tejto práci budeme pod pojmom šťastie rozumieť šťastie predovšetkým vo štvrtom význame, teda ako subjektívne vnímaný pocit spokojnosti s vlastným životom (subjective well-being). Na druhej strane je však nevyhnutné uvedomiť si, že vlastníctvo určitých bláh, dobier i pôžitkov je zrejme nutnou podmienkou pre pocit spokojnosti, takže v rámci tohto prístupu musíme určitú váhu pripísať aj všetkým ostatným významom.

Aby sme videli, ako boli získané výsledky empirických výskumov, na ktoré sa budeme na mnohých miestach odvolávať, bude nevyhnutné urobiť niekoľko stručných metodologických poznámok o tom, ako je možné v reálnych výskumoch tento pocit spokojnosti so životom „merať“.

### **1.3. Ako merať subjektívny pocit spokojnosti so životom**

Aj napriek tomu, že ekonómia šťastia je pomerne mladou disciplínou, bolo už vyvinuté pomerne rozsiahle množstvo metód ako v praxi merať subjektívny pocit spokojnosti (šťastie). Pravdepodobne najčastejším spôsobom, ktorý sa využíva v empirických výskumoch je metóda kladenia otázok, pri ktorej respondenti priamo uvedú nakoľko sa cítia šťastnými. Príkladom môže byť otázka: „Pri zvážení všetkých faktorov, povedali by ste, že ste: (a) veľmi šťastní, (b) šťastní, alebo (c) menej šťastní?“. Často sa pracuje so širšou škálou možností, napríklad respondenti majú ohodnotiť svoj pocit šťastia na vzostupnej stupnici od 1-10. To umožňuje subjektívny pocit šťastia kvantifikovať a následne nato aplikovať štatistické a ekonometrické nástroje. Metódy ako korelačná a regresná analýza sú užitočné aj pri odhaľovaní determinantov šťastia alebo zisťovaní do akej miery nejaký faktor ovplyvňuje nárast subjektívneho pocitu spokojnosti. Pre ilustráciu, bolo potvrdené, že existuje negatívna korelácia medzi počtom samovrážd a pocitom šťastia alebo, že šťastnejší ľudia si vedú lepšie

v sociálnych kontaktoch a majú vyššiu pravdepodobnosť nájdenia lepšie platenej práce alebo životného partnera (Frey, 2008). Je však otáznou, akým smerom v tomto prípade pôsobí kauzalita. Na jednej strane je možné, že šťastnejší ľudia majú vyššiu šancu na nájdenie si dobrej práce, na strane druhej fakt, že majú dobrú prácu môže byť príčinou, že sú šťastnejšími. Pri tejto metóde je teda treba mať neustále napamäti, že samotná korelácia nehovorí nič o kauzálnych vzťahoch. Ďalším z úskalí je fakt, že výsledky prieskumov môžu podliehať istým zkresleniam. Veľa závisí od konkrétnej podoby kladených otázok. Respondenti totiž často prispôbia svoju odpoveď formulácii otázky, pričom nemusia byť ani konzistentní vo svojich odpovediach. Na ukážku tohto javu použijeme príklad spotrebiteľského výberu. Ak si má spotrebiteľ vybrať medzi 100- a 200-korunovou fľašou vína, väčšina si vyberie tu lacnejšiu. Keď následne dostane na výber medzi 100-, 200- a 500-korunovou fľašou, väčšina zvolí 200korunovú (Bařo, 2007). Pri voľbe otázok je preto nevyhnutné brať tento fakt do úvahy a znenie otázok starostlivo prispôbiť cieľu a konkrétnym potrebám výskumu.

Ďalším z možných spôsobov skúmania je metóda, ktorá prebieha v reálnom živote a pri ktorej je reprezentatívna vzorka respondentov vybavená prenosným počítačovým zariadením a v náhodných časových okamihoch počas dňa sú požiadaní, aby odpovedali na krátke otázky týkajúce sa pozitívnych a negatívnych pocitov a ich intenzity (Experience Sampling Method). Agregáciou týchto výsledkov je možné „vypočítať“ subjektívne vnímaný pocit šťastia. Tento spôsob umožňuje pocit uspokojenia merať bezprostredne a priamo, avšak nevýhodou sú relatívne vysoké náklady. Okrem toho sa niekedy využíva aj tzv. metóda rekonštrukcie dňa (Day Reconstruction Method). V tomto prípade respondenti podrobne opisujú, čo prežívali predchádzajúci deň, napríklad vyplnením štruktúrovaného dotazníka (Frey, 2008). Každéj epizóde priradia svoje pocity, ktoré vtedy prežívali a znovu je možné agregáciou týchto údajov zistiť a následne aj kvantifikovať mieru subjektívneho pocitu šťastia. Tieto dve metódy však boli v empirických výskumoch doteraz používané iba zriedka. Ich výhodou oproti rozsiahlym štatistickým šetreniam je vyššia autenticita a schopnosť zachytiť aj prvky, ktoré sa v štatistikách neprejavajú. Nevýhodou môže byť fakt, že celkový pocit spokojnosti so životom nemusí byť možné rozložiť do jednotlivých epizód. Napríklad potešenie z úspešnej dlhodobej kariéry sa nemusí prejavovať v potešení z jednotlivých epizód z práce počas jedného dňa alebo potešenie z dlhodobej výchovy detí sa nemusí prejavovať v potešení zo starostlivosti v konkrétnych každodenných situáciách (Bruni, Porta, 2005). Preto tieto výskumy nemusia mať ideálnu vypovedaciu schopnosť. Aby boli možné aj interpersonálne porovnávaná, v roku 2006 Kahneman a Krueger vyvinuli tzv. U-index (Frey,

2008). Ten meria podiel času, ktorý strávili respondenti počas dňa v nepríjemnom emocionálnom stave. Na základe toho je možné odvodzovať závery o tom, ktoré skupiny respondentov alebo ktorí respondenti sú „šťastnejší“ alebo „menej šťastní“ ako iní. Na tomto mieste je nevyhnutné upozorniť, že pre ekonómiu šťastia je často typické, že na rozdiel od hlavného prúdu ekonómie s interpersonálnymi porovnaniami úžitku alebo subjektívne vnímaného pocitu spokojnosti so životom často pracuje. Výnimkou nie je ani kardinalistické ponímanie užitočnosti (Frey, 2008). Aj v tejto práci sa podobným krokom niekedy nevyhneme. Ide o závažný teoretický a metodologický problém, ktorý si vyžaduje dôkladnú analýzu, avšak je nad rámec nášho záujmu.

V oblasti sociálnych vied sa pracuje okrem šťastia aj s inými, často aj širšími konceptmi. Boli vyvinuté rôzne metódy a zložené indexy reflektujúce aj také ukazovatele akými sú kvalita života, životný štandard alebo úroveň rozvoja. Príkladom môže byť Index rozvoja človeka (Human Development Index), ktorý je konštruovaný každoročne podľa metodológie OSN a reflektuje aj také faktory ako očakávaná dĺžka života, miera gramotnosti alebo prístup k vzdelaniu. V oblasti ekonómie šťastia rozhodne stojí za zmienku Svetová databáza šťastia (World Database of Happiness), ktorá predstavuje veľmi bohatý zdroj údajov. Na čele tohto projektu stojí Ruut Veenhoven z Erasmus University of Rotterdam.

Je možné uviesť aj niektoré exotickéjšie metódy výskumu využívajúce najnovšie technologické výtobytky, pomocou ktorých je možné merať niektoré fyziologické zmeny. Príkladom môže byť skenovanie rôznych zmien v mozgu (využitím magnetickej rezonancie) pritom ako respondent odpovedá na otázky. Vychádza sa z toho, že pozitívne emócie vyvolávajú iné nervové impulzy ako negatívne a tieto zmeny je možné zachytiť. Vypovedacia schopnosť, ale aj samotná účelnosť takéhoto merania je však pochopiteľne otázna. Tento druh výskumu sa v súčasnosti nachádza iba vo svojich počiatkoch.

#### **1.4. CASE: Život v benediktínskom kláštore Maria Laach, Nemecko**

V lete v roku 2006 som mal možnosť získať osobnú skúsenosť s pobytom v benediktínskom kláštore v nemeckej obci Maria Laach neďaleko Kolína nad Rýnom. Preto sa pokúsím na konkrétnom príklade tohto kláštora stručne popísať fungovanie kláštorného hospodárstva a takto priblížiť každodenný život benediktínskych mníchov.

V opátstve Maria Laach žije v súčasnosti približne 60 mníchov a opát, svojou veľkosťou sa teda zaraďuje medzi stredne veľké kláštory. Každý z mníchov má v kláštore

pridelené práve jedno povolanie alebo úlohu, ktorú vykonáva. Okrem nich kláštor zamestnáva niekoľko externých zamestnancov, pričom väčšina z nich pochádza z blízkych okolitých obcí. Pokiaľ ide o konkrétnu hospodársku činnosť, pokúsím sa stručne uviesť niektoré aktivity, ktorým sa mnísi v Maria Laachu v súčasnosti venujú. Jednou z činností je výroba a predaj špeciálneho typu dreveného paliva (drevené pelety), ktoré sa využíva pri vykurovaní budov. Ďalej sa v kláštore nachádzajú dielne, v ktorých mnísi produkujú rôzne kováčske, stolárske a drevené výrobky. Niektorí z nich sa venujú aj sochárstvu a maliarstvu. Ďalej chovajú ošípané a v umelej nádrži aj ryby, pestujú rôzne druhy ovocných stromov, z ktorých taktiež vyrábajú a predávajú rôzne produkty (vína, ovocné šťavy, marmelády, a podobne). V okolí sa nachádzajú rozsiahle udržiavané záhrady a kvetinové záhony. Pestovanie a predaj kvetov a mnohých druhov okrasných rastlín vo veľkých skleníkoch je zároveň ďalšou z ich podnikateľských aktivít. Nachádza sa tam tiež malá elektráreň, ktorá vyrába elektrický prúd výlučne pre potreby kláštora. Na generovanie elektrického prúdu sa využíva blízky zdroj termálnej vody. V tejto elektrárni za využitia pomerne komplikovaných zariadení prebieha aj filtrácia tejto vody, aby bolo možné ju piť. V kláštore je umiestnená aj malá nemocnica (Infirmarie), ktorá slúži predovšetkým starším a nemocným mníchom. Okrem toho prevádzkujú ubytovňu, v ktorej sa môžu ubytovať hostia a návštevníci. Ďalšou z ich aktivít je dobrovoľná charitatívna činnosť. Okrem pomoci jednej rómskej osade neďaleko Sečoviec<sup>2</sup> (mesto vo východnej časti Slovenska) organizujú aj rozsiahlu pomoc pre jednu pravoslávnu farnosť na západnej Ukrajine. Súčasťou ich činnosti je podobne ako u každej inej firmy tiež komunikácia so zákazníkmi i spolupráca a výmena skúseností s inými kláštorami. Pokiaľ ide o zdroje financovania, okrem vlastných zdrojov z ekonomickej činnosti má kláštor k dispozícii možnosť financovania zo strany cirkvi a dary od sponzorov a dobrovoľných finančných prispievateľov.

Podobným spôsobom fungujú aj ostatné benediktínske kláštory nielen v Nemecku, ale aj v iných krajinách. Celkovo je možné zhrnúť, že sú tieto organizácie vo svojom hospodárení mimoriadne úspešné, a to aj napriek tomu, že dosahovanie zisku ako ekonomickej motivácia sa nezdá byť v ich prístupe k ekonomickej činnosti ako prvoradé (bližšie o ich prístupe k práci a vnútornej motivácii pojednáva kapitola 5.3.).

Jednou z hlavných zásad, ktorou sa mnísi vo svojom živote riadia je stredoveké Ora et labora. Práve v ich postoji k práci a ich vnútornom systéme hodnôt zrejme spočíva aj kľúč

---

<sup>2</sup> Pomoc spočívala napríklad v stavbe kaplnky a organizovaní transportov so šatstvom a inými potrebami. V budúcnosti plánujú v osade pomôcť s vybudovaním kanalizácie a vodovodu.

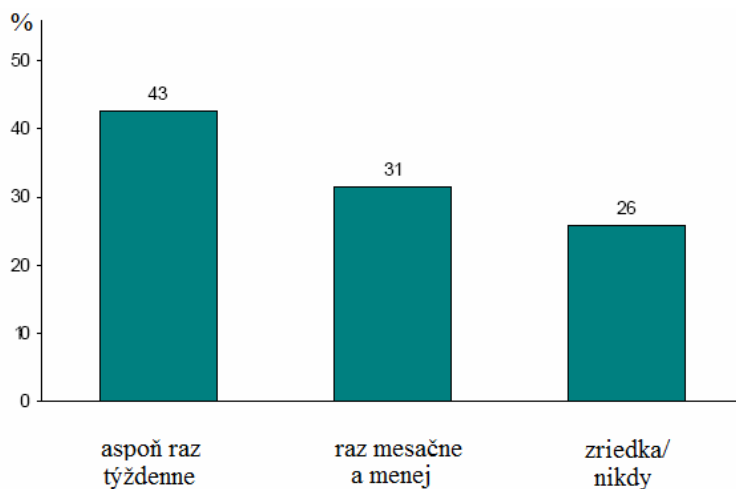
k ich ekonomickému úspechu. Typický priebeh dňa benediktínskeho mnícha sa vyznačuje vysokou mierou efektívnosti a racionalizácie hospodárenia s časom. Vyzerá zhruba nasledovne. Ich deň sa začína relatívne skoro, už o 5:30 sa zúčastňujú v kláštornom kostole rannej bohoslužby (Morgenhöre). O 7:30 nasleduje spoločná svätá omša (Konventamt) a o 11:45 ďalšia popoludňajšia bohoslužba (Tageshöre). V časoch medzitým sa venujú práci, prípadne štúdiu kníh a meditácii. Ako už bolo spomenuté, každý mních sa venuje výlučne svojej činnosti alebo povolaniu, ktoré mu v kláštornom spoločenstve prináleží. Po obede pokračuje ich program v podobnom duchu, o 17:00 majú večerami, po nich večerou a o 19:45 sa ich program končí tzv. Kompletom, čo je záverečná bohoslužba dňa. Po nej mnísi už nemajú dovolené rozprávať a zotrávajú v stave ticha (Silentium). Aj napriek tomu, že mnísi žijú dlhodobo na tom istom mieste a majú každý deň v týždni presne rovnaký denný režim (s výnimkou nedeľ a sviatkov), počas môjho pobytu v kláštore v Maria Laachu bolo vidieť, že tento fakt na nich nepôsobí negatívne. Bolo možné pozorovať, že svoje rozhodnutie vstúpiť do kláštora neľutovali a bolo vidieť, že ich život v kláštore určitým spôsobom dlhodobo naplňal. Boli svojim spôsobom šťastní práve vo štvrtom vyššie spomínanom význame slova šťastie. Pociťovali dlhodobú spokojnosť s vlastným životom.

### **1.5. Empirická evidencia**

Tvrdenie, že spiritualita, náboženstvo a bohatší duchovný život zvyšujú subjektívny pocit spokojnosti so životom potvrdzujú aj niektoré empirické výskumy. Ako príklad uvedieme výskum amerického Pew Research Center (2006), ktorý na vzorke 3014 respondentov zisťoval závislosť subjektívne vnímaného pocitu spokojnosti so životom (meraného na vzostupnej stupnici od 1 do 3, kde vyššie skóre znamená vyšší pocit spokojnosti) od rôznych faktorov, medzi nimi aj frekvencie návštevnosti bohoslužieb. Respondenti boli rozdelení do skupín v závislosti od toho, ako často navštevujú bohoslužby (jedenkrát týždenne a častejšie, raz mesačne a menej, zriedka/nikdy). Ukázalo sa, že medzi návštevnosťou bohoslužieb a pocitom spokojnosti existuje pozitívna korelácia. Výsledok výskumu ukazuje nasledujúci graf, ktorý zobrazuje podiel tých respondentov, ktorí v príslušnej skupine uviedli, že pociťujú najvyššiu spokojnosť s vlastným životom (skóre 3):



Graf 1.4.1. Subjektívny pocit spokojnosti so životom v závislosti od frekvencie návštevnosti bohoslužieb<sup>3</sup>



Zatiaľčo až 43 percent respondentov v skupine, ktorá navštevuje bohoslužby aspoň raz týždenne uviedlo, že pociťujú vysokú spokojnosť s vlastným životom, v prípade skupiny, ktorá bohoslužby nenavštevuje tomu tak bolo iba v 26 percentách prípadov. Tento záver podporuje aj hypotézu, že spôsob života benediktínov a ich spiritualita môže mať pozitívny vplyv na ich subjektívne vnímaný pocit šťastia.

<sup>3</sup> Zdroj: Taylor, P., Funk, C., Craighill, P.: Are we happy yet? A social trends report. Pew Research Center, 2006  
<http://pewresearch.org/pubs/301/are-we-happy-yet>

## 2. Šťastie a sociálna interakcia s inými

### 2.1. Príčiny úspechu benediktínskych kláštorov a benediktínov

„Rimania nemilovali Rím preto, že bol veľký.

*Bol veľký, pretože ho milovali.“*

(Gilbert K. Chesterton)<sup>4</sup>

Benediktínski mnísi nachádzajú vo svojom živote v kláštornom spoločenstve naplnenie, ktoré je predovšetkým psychologickéj povahy. Keďže v kláštore trávajú prakticky celý svoj život<sup>5</sup>, toto prostredie sa stáva neoddeliteľnou súčasťou ich identity a preto dochádza k vzniku citovej identifikácie a stotožneniu sa mnícha s kláštorom (tento atribút ich vzťahu k organizácii budeme podrobnejšie popisovať v kapitole 4). Dôsledkom tejto väzby medzi mníchmi ako ekonomickými aktérmi a ich pôsobiskom je ich vyššia ekonomická motivácia a zainteresovanosť na úspešnom budúcom fungovaní kláštora. To relevantným spôsobom zvyšuje ich individuálny sklon k investíciám do dlhodobej budúcnosti organizácie a tiež pravdepodobnosť realizácie predovšetkým takých projektov, ktoré sú dlhodobo výhodné pre kláštor a jeho rozvoj. Ide teda o jeden z faktorov, ktorý môže významne prispievať k úspešnosti organizácie. Navyše, mnísi majú možnosť zdieľať svoj každodenný život s ďalšími mníchmi. Je to práve sociálna interakcia s inými členmi spoločenstva, ktorá zvyšuje ich pocit spokojnosti so životom. Jedným z faktorov ich úspechu teda môže byť vzájomná korešpondencia sentimentov, tak ako ju chápal jeden z otcov zakladateľov modernej ekonómie – Adam Smith vo svojej *Teórii morálnych sentimentov*. Na Smitha nadväzuje R. Sugden (2005), ktorý formuloval myšlienku, že Smithov vzájomný pocit spolupatričnosti (fellow - feeling) je jedným z determinantov šťastia a je ním možné vysvetliť, akým spôsobom sociálna interakcia s inými jednotlivcami pocit šťastia ovplyvňuje.

### 2.2. Adam Smith – teória vzájomnej korešpondencie sentimentov

Človek je vo svojej podstate spoločenská bytosť. Sociálna interakcia s inými je neoddeliteľnou súčasťou jeho života. Smith používa pojem spolupatričnosť (fellow - feeling), s ktorým súvisí novší (nesmithovský) pojem emocionálna nákaza (emotional contagion).

<sup>4</sup> Citované podľa: časopis .týždeň č. 7/2007; <http://www.tyzden.sk/sk/archiv.php>

<sup>5</sup> Benediktínski mnísi trávajú svoju službu počas celého života iba v jedinom kláštore. K zmene pôsobiska spravidla dochádza iba za veľmi výnimočných a mimoriadnych okolností.

Spolupatričnosť (alebo empatia) nastáva vtedy, keď si je jedna osoba vedomá určitého citového stavu nejakej druhej osoby a toto vedomie v nej vyvoláva rovnaké alebo podobné emocionálne reakcie (pocity a emócie akoby sa preniesli z jednej osoby do druhej).

Človek teda má schopnosť spolupatričnosti a empatie s inými. Schopnosť empatie má pre ľudí obrovský význam. Je to jedna zo základných ingrediencií, z ktorých sa skladá sociálny život a je v základoch sociálnych inštitúcií a vzťahov (Šebej, 2008). Smith používa ako príklad situáciu, v ktorej pozorujeme niekoho, kto je fyzicky napadnutý (Sugden, 2005). Každý z úderov si vieme živo predstaviť a v určitej miere akoby sme ich pociťovali aj my. Máme teda schopnosť cítiť to, čo cítia ostatní ľudia okolo nás. To je charakteristickým znakom afektívnej (citovej) empatie. Ide o vcítenie sa, vžitie do pocitov inej osoby. Je možné povedať, že pri empatii nás naše vlastné pocity informujú o pocitoch toho druhého a časť našich vlastných emócií vzniká v dôsledku emócií toho druhého.

Príčiny toho ako je možné, že disponujeme týmito schopnosťami je možné hľadať v najnovších poznatkoch z oblasti psychológie a neurológie. Na prelome 80-tych a 90-tych rokov minulého storočia skupina talianskych vedcov (Rizzolati, Di Pellegrino, Fadiga, a ďalší) skúmala neuróny v premotorickej mozgovej kôre opíc. Zistili, že niektoré neuróny opíc vykonávajú pri pozorovaní nejakej konkrétnej činnosti inej opice (akou je natiiahnutie ruky za potravou) rovnakú aktivitu, ako keď danú činnosť vykonávala opica samotná (Šebej, 2008). Tieto neuróny nazvali *zrkadlovými neurónmi* a sú prítomné aj v ľudskom mozgu. Ak pozorujeme nejakú emóciu u niekoho iného, zrkadlové neuróny túto emóciu akoby „preniesli“ do nášho mozgu a následne spustili adekvátne fyziologické aj emocionálne reakcie. Smithov proces spolupatričnosti má teda oporu aj v modernej neurológii.

Smith tvrdí, že existuje všeobecná tendencia k zdieľaniu emocionálnych stavov medzi ľuďmi (Sugden, 2005). Táto tendencia je tým silnejšia, čím bližší je vzťah medzi dvoma ľuďmi a čím autentickjšie je emócia alebo citový stav pozorovateľovi k dispozícii. Podľa Smitha pocit spolupatričnosti (empatie) je slabší než pôvodný pocit u pozorovanej osoby a tiež niektoré emócie (ako napríklad bolesť) majú vlastnosť vyvolávať intenzívnejšie pocity spolupatričnosti ako iné. Je nevyhnutné zdôrazniť, že naša schopnosť spolupatričnosti s inými má aj svoje obmedzenia – Smith pre ilustráciu používa príklad s pohrebom neznámeho človeka, kde pocit empatie a spolupatričnosti s pozostalými sa nemôže vyrovnáť žiaľu tých pozostalých, ktorí sú tragédiou bezprostredne zasiahnutí.

Z nášho hľadiska to najdôležitejšie, čo Smith tvrdí je, že ľudia získavajú *potešenie z vedomia vzájomnej sympatie*. Vedomie spolupatričnosti je teda determinantom pocitu šťastia.

Predstavme si, že osoba A trpí nejakou bolesťou a osoba B pociťuje spolupatričnosť a empatiu s osobou A, teda zdieľa jej bolesť. Keď si osoba A uvedomí empatiu osoby B, jej utrpenie sa zmierni a získa potešenie z vedomia spolupatričnosti (Sugden, 2005). Zdrojom šťastia pri interpersonálnych vzťahoch je teda podľa Smitha vzájomná korešpondencia sentimentov medzi ľuďmi. A platí to aj naopak, vedomie nedostatku empatie a spolupatričnosti alebo vedomie rôznosti pociťovaných sentimentov môže byť zdrojom zníženého pocitu šťastia alebo dokonca bolesti.

Smith ďalej hovorí, že pôžitok z vedomia korešpondencie sentimentov je natoľko silný, že je pre nás príjemné, keď môžeme pociťovať sympatiu s pocitmi ostatných a naopak, sme menej šťastní, ak nemôžeme. Ľudia vlastne túžia po korešpondencii sentimentov. Smith uvádza aj príklad (Sugden, 2005). Ak si prečítame viackrát nejakú veľmi zaujímavú knihu tak dôkladne, že už z nej nemôžeme získať žiadne ďalšie potešenie, stále ešte môžeme nájsť potešenie v čítaní tejto knihy nahlas niekomu ďalšiemu, pre koho je táto kniha novinkou. Vtedy sme podľa Smitha schopní celý dej nanovo prežiť a precítiť, popritom ako si predstavujeme, čo prežíva ten druhý. Takáto aktivita je zdrojom potešenia sama osebe, i keď dej knihy skutočne výborne poznáme a nedozvieme sa už nič nové. A naopak, ak by sme videli, že sa pri čítaní tejto knihy náš spoločník nudí, pričom by sme tú knihu považovali za vynikajúcu, ostali by sme sklamaní a toto sklamanie by znížilo náš pocit šťastia.

Okrem toho vedomie spolupatričnosti a sympatie iných nám istým spôsobom potvrdzuje správnosť alebo nesprávnosť našich vlastných pocitov alebo činov (Sugden, 2005). Ak vieme, že pocity alebo postoje niekoho iného korešpondujú s našimi, je to pre nás znak súhlasu a akýmsi dôkazom správnosti našich vlastných pocitov alebo postojov. A naopak, vedomie, že ostatní nezdieľajú naše pocity je zdrojom sklamania. Korešpondencia sentimentov má teda vplyv aj na ľudské sebavedomie. Súčasťou sebavedomia je aj vedomie toho, že náš život pozostáva zo zmysluplných aktivít. Korešpondencia pocitov iných s našimi pocitmi má preto kľúčový význam pre šťastie. Vedomie, že v niečom „nie sme sami“ a že je tu aj niekto iní, kto je s nami na „jednej lodi“ je vždy príjemné. To je práve aj prípad benediktínskych mníchov. Ich vzájomné zdieľanie spoločného osudu je pre nich neustálym potvrdením správnosti cesty, ktorou sa rozhodli ísť. Vzájomná korešpondencia sentimentov medzi nimi je teda jedným z hlavných zdrojov ich pocitu spokojnosti so životom. Je neustále utužovaná spoločnými modlitbami, bohoslužbami a spoločne vykonávanou prácou. Práve spoločné zdieľanie osudu je tým faktorom, ktorý drží ich komunitu pokope.

Tvrdíme teda, že benediktínski mnísi pociťujú spokojnosť s vlastným životom (šťastie), pretože žijú v prostredí, ktoré vytvára veľmi vhodné podmienky pre vzájomnú korešpondenciu sentimentov v ponímaní Adama Smitha.

Túžba po korešpondencii sentimentov môže vysvetliť viaceré ďalšie aspekty ľudského správania. Napríklad prečo sa ľudia radi stretávajú s ľuďmi s podobnými záujmami a predstavami a prečo hľadajú priateľov s podobnými vlastnosťami ako sú tie ich. Rodičia často vyhľadávajú kontakty s inými rodičmi, zdravotne postihnutí ľudia vyhľadávajú priateľov s podobným osudom alebo dôchodcovia sa radi stretávajú s ľuďmi v rovnakom veku. Tento fakt je pravdepodobne aj jeden zo zásadných faktorov pri rozhodovaní mníchov pri vstupe do kláštora.

Videli sme teda, že sociálna interakcia medzi jednotlivcami je významným zdrojom šťastia, a tiež prečo je tomu tak. Je možné skonštatovať, že v súčasnosti prebiehajú v spoločnosti niektoré procesy, ktoré rozhodujúcim spôsobom menia povahu a priebeh niektorých dôležitých sociálnych aktivít. Robert Sugden (2005) zdôrazňuje, že mnohé sociálne interakcie sú vedľajším produktom aktivít, ktoré primárne sledujú iné ciele. Napríklad vzťahy medzi kolegami na pracovisku, medzi lekárom a pacientom alebo medzi predávajúcim v obchode a zákazníkom. Všetky tieto väzby nevznikajú kvôli nim samým, ale sú viac-menej nezamýšľaným dôsledkom iných ekonomických aktivít. V súčasnosti sme však svedkami rôznych trendov a procesov, ktoré mnohé takéto vzťahy relevantným spôsobom menia. Podľa Sugdena existuje systematická tendencia, ktorá spôsobuje, že čím ďalej tým menej aktivít prebieha v našom živote v interakcii s inými a čím ďalej tým viac z nich vykonávame individuálne a sami. Uvádza aj mnoho príkladov. Vznik supermarketov viedol k zániku osobných vzťahov s predávajúcimi obchodníkmi v malých obchodoch, donáškové služby eliminovali možnosť osobného kontaktu medzi zákazníkom a predajcom alebo zvýšené množstvo áut znamenalo pokles priemerného počtu cestujúcich takmer na 1 pasažiera na jedno vozidlo. Na popis týchto javov užíva Sugden nasledujúcu analógiu.

V posledných desaťročiach sme sa stali svedkami narastajúceho problému obezity najmä vo vyspelých krajinách. V minulosti obezita nepredstavovala vážny problém kvôli vysokému podielu fyzickej aktivity v práci. V dôsledku spoločenských a ekonomických zmien však došlo k tomu, že fyzická kondícia už nemá s mnohými typmi práce nič spoločné. Fyzická kondícia bola kedysi nezamýšľaným vedľajším produktom práce (najmä fyzickej), no v súčasnosti došlo k oddeleniu týchto dvoch prvkov a na fyzickú kondíciu je nutné nahliadať iným spôsobom ako doteraz – nie ako na samozrejmosť, ale ako na niečo, čo je potrebné

dosiahnuť systematickým úsilím (napríklad navštevovaním fitness-centra). Podobne môžeme nahliadať aj na vyššie uvedené zmeny. V minulosti boli sociálne interakcie vedľajším produktom iných aktivít. V súčasnosti je tomu tak v čím ďalej tým menšej miere. Keďže u benediktínskych mníchov z dlhodobého hľadiska k žiadnym takýmto zmenám nedochádza a podoba života v kláštore sa v priebehu desaťročí, ba až storočí mení len v minimálnej miere, je možné domnievať sa, že aj to prispieva k vyššej miere ich pocitu spokojnosti so životom.

### **2.3. Empirická evidencia**

V roku 2003 D. Kahneman (psychológ a zároveň nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu za rok 2002) uskutočnil výskum na vzorke 909 žien z amerického štátu Texas využitím metódy rekonštrukcie dňa (Day Reconstruction Method; Sugden, 2005). Jednotlivým epizódam ženy priradzovali skóre od 0 do 6 podľa intenzity pocitov v danej chvíli. Okrem toho sa zisťovalo aj to, či dané pocity boli negatívne alebo pozitívne. Výsledky ukázali jasnú pozitívnu koreláciu medzi pozitívnymi pocitmi a aktivitami, pri ktorých dochádzalo k interakcii s inými. Najintenzívnejšie pozitívne pocity boli asociované pri interakciách s priateľmi (priemerné skóre 4,36), ďalej s príbuznými (4,17), životným partnerom (4,11), deťmi (4,04), klientmi a zákazníkmi (3,76), kolegami v práci (3,76) a s nadriadenými (3,52). Epizódy, v ktorých boli respondenti sami dosahovali v priemere podstatne nižšie skóre (3,41). Tieto údaje sú dôkazom v prospech tvrdenia, že kauzalita prebieha smerom od sociálnych kontaktov ku šťastiu a nie naopak. Pokiaľ ide o negatívne pocity, uvádzané intenzity boli v priemere nižšie (čo by mohlo znamenať, že respondenti neuvádzajú veľmi radi negatívne skúsenosti). Najvyššie skóre dosahovali interakcie s nadriadenými (1,09), potom nasledovali interakcie s klientmi a zákazníkmi (0,95), kolegami v práci (0,92), príbuznými (0,80), partnerom (0,79) a deťmi (0,75). Epizódy, v ktorých boli respondenti sami dosahovali v priemere nižšiu intenzitu negatívnych pocitov (0,69). To teda znamená, že aktivity, pri ktorých dochádza k interakciám s inými vyvolávajú silnejšie pocity, či už sú tieto pocity negatívne alebo pozitívne, než aktivity, pri ktorých je človek sám. Táto empirická evidencia teda podporuje tvrdenie, že sociálne interakcie sú významným determinantom subjektívne vnímaného pocitu šťastia. Keďže vzájomná korešpondencia sentimentov zohráva pri týchto interakciách veľmi dôležitú rolu, je možné tieto výsledky považovať aj za empirickú evidenciu v prospech tvrdenia, že vzájomná korešpondencia a zdieľanie sentimentov medzi ľuďmi v ponímaní Adama Smitha je významným determinantom šťastia.

### 3. Koncept procedurálnej užitočnosti v ekonomii šťastia

Procedurálna užitočnosť (procedural utility) znamená, že ekonomickí aktéri nezískavajú úžitok iba z výsledkov svojej činnosti (outcome utility), ale aj zo samotného procesu, ktorý k týmto výsledkom vedie (Frey, 2008). Ide o prístup, ktorý sa v značnej miere odlišuje od tradičného prístupu hlavného prúdu, kde je individuálny úžitok chápaný predovšetkým ako dôsledok racionálnej kalkulácie nákladov a výnosov práve vo vzťahu k určitému výsledku (najčastejšie nejakému súboru statkov). Zavedenie konceptu procedurálnej užitočnosti zároveň počíta i s o niečo širším chápaním pojmu preferencie. V ekonomickom mainstreame sa argumenty úžitkovej funkcie vzťahujú vždy iba k inštrumentálnym výsledkom, pričom sa neberie do úvahy akým spôsobom boli tieto výsledky dosiahnuté. Základnou odlišnosťou teda je, že ľudia môžu mať preferencie týkajúce sa aj samotného procesu, ktorým sú výsledky generované. Často pritom ide predovšetkým o charakteristiky kvalitatívneho charakteru, ktoré sú nekvantifikovateľné a sú najmä psychologickej povahy, napríklad o sociálne inštitúcie, danosti prostredia, v ktorom aktéri operujú alebo ich vnútorné dispozície. Znamená to, že ak je na konci dvoch alternatívnych procesov úplne identický výsledok, tak dané dve alternatívy nemusia byť ekonomickým aktérom z hľadiska pocitovaného úžitku hodnotené rovnako. Teda aj subjektívny pocit spokojnosti môže byť v oboch prípadoch odlišný. Procedurálna užitočnosť má v ekonomii šťastia význam najmä preto, že sa vychádza z toho, že šťastie nie je ani tak priamym výsledkom vopred zamýšľaného systematického úsilia jednotlivca, ale skôr nepriamym a nezamýšľaným produktom celého rozsiahleho súboru aktivít jednotlivca, teda jeho života ako celku. Je to teda povaha celkového procesu a jeho priebeh, ktoré sú vo vzťahu k šťastiu kľúčové.

B.S. Frey (2008) uvádza aj možné námietky proti tomuto prístupu. Jedna z nich zdôrazňuje, že hranica medzi procesom a výsledkom je často neostrá a každý proces sa odohráva vždy vo vzťahu k nejakému výsledku a preto sa procedurálna a tradičná užitočnosť od seba dostatočne neodlišujú. Ide o to, že samotný proces môžeme chápať celkovo ako výsledok (outcome). Preto podľa kritikov ani nemá zmysel rozlišovať medzi pojmami „outcome utility“ a „procedural utility“. Ukazuje sa však, že toto rozlíšenie je naozaj užitočné hlavne z praktických dôvodov, a to predovšetkým preto, že v ekonomickej analýze sa vo väčšine prípadov pracuje s dobre kvantifikovateľnými (najmä peňažne vo forme dôchodku) výsledkami, zatiaľčo v našom prípade ako sme už spomínali berieme do úvahy aj kvalitatívne

ukazovatele. Je teda možné povedať, že medzi obvyklým chápaním užitočnosti vo väčšine ekonomických modelov a v širšom ponímaní tých smerov, ktoré sa nachádzajú na pomedzí ekonómie a psychológie, akou je aj ekonómia šťastia tento rozdiel existuje.

Podľa B.S. Freya (2008) môže byť procedurálna užitočnosť v skratke definovaná ako užitočnosť (pocit spokojnosti, well-being) získaná ako dôsledok konania jednotlivca v rámci existujúceho inštitucionálneho rámca, ktorá prispieva k pozitívnemu vnímaniu samého seba, seberealizácii a kontinuálnemu napĺňaniu prirodzených potrieb, akými sú predovšetkým potreba nezávislosti (autonomy), vzťahu s inými (relatedness) a možnosti ovplyvňovať prostredie a dianie okolo seba (competence). Tieto tri typy potrieb identifikovali ako kľúčové psychológovia Deci a Ryan v roku 2000. Pokiaľ ide o potrebu nezávislosti, ľudia túžia po tom, aby mohli sami rozhodovať o svojich aktivitách a činnostiach a potrebujú vedieť, že ich práca má zmysel. Potreba vzťahu s inými súvisí s túžbou niekam patriť, pociťovať sunáležitosť s inými, láskou a priateľstvom. Posledná tretia spomínaná potreba predstavuje snahu o nadobudnutie vedomia užitočnosti a schopnosti pretvárať svoje okolie. Miera naplnenia týchto potrieb determinuje mieru procedurálnej užitočnosti pri tom-ktorom procese.

Pre detailnejšie priblíženie významu tejto definície uvedieme niekoľko konkrétnych príkladov. Sloboda prejavu môže mať zásadný význam pre podobu inštitucionálneho rámca a podstatný vplyv na kvalitu života a je zo strany ekonomických aktérov oceňovaná práve v rámci „procedural utility“. Je súčasťou a významnou charakteristikou mnohých procesov a aktivít, ktoré jednotlivci v spoločnosti vykonávajú. Umožňuje im práve seberealizáciu a napĺňanie spomínaných potrieb, teda zvýšenie spokojnosti so životom. Ďalej je z pohľadu napĺňania uvedených troch potrieb možné očakávať, že procesy, ktoré prebiehajú v prostredí, kde existuje hierarchické a direktívne usporiadanie budú z hľadiska procedurálnej užitočnosti hodnotené ekonomickými aktérmi negatívnejšie než procesy, ktoré prebiehajú v demokratickom a slobodnejšom prostredí. Ako ďalší príklad uvádza Frey situáciu, kde sa proti sebe stojace strany zúčastňujú rozhodcovského konania (arbitration process) a majú možnosť prijať alebo neprijať návrh rozhodcu na vyrovnanie, pričom v prípade neprijatia by došlo k začatiu súdneho sporu. Z pohľadu tradičnej ekonomickej analýzy by sme analyzovali rozhodnutie zúčastnených pre jednu alebo druhú možnosť porovnaním nákladov a výnosov prijatia alebo neprijatia návrhu (brali by sme do úvahy prvky ako strata alebo zisk plynúci z návrhu rozhodcu, pravdepodobnosť víťazstva alebo prehry na prípadnom súdnom spore, atď.). Podstatným faktorom, ktorý však bude determinovať rozhodnutie zúčastnených prijať alebo neprijať návrh bude ale aj samotný priebeh rozhodcovského konania. Ak bol tento priebeh vo



vzťahu k zúčastneným stranám objektívny, férový a nestranný, je pravdepodobnosť prijatia návrhu oboma stranami podstatne vyššia ako v prípade, že existuje podozrenie, že tomu bolo naopak. Je to tak preto, že férový proces so sebou nesie podstatnú informáciu, poskytuje „spätnú väzbu“ a lepšie porozumenie a pochopenie vlastných pozícií oboch stranám. Kvalita procesu má teda podstatný vplyv aj na výsledok a môže relevantným spôsobom ovplyvniť pocit spokojnosti oboch strán. Procesy, ktoré sú fér totiž lepšie adresujú v definícii procedurálnej užitočnosti spomínané prirodzené potreby.

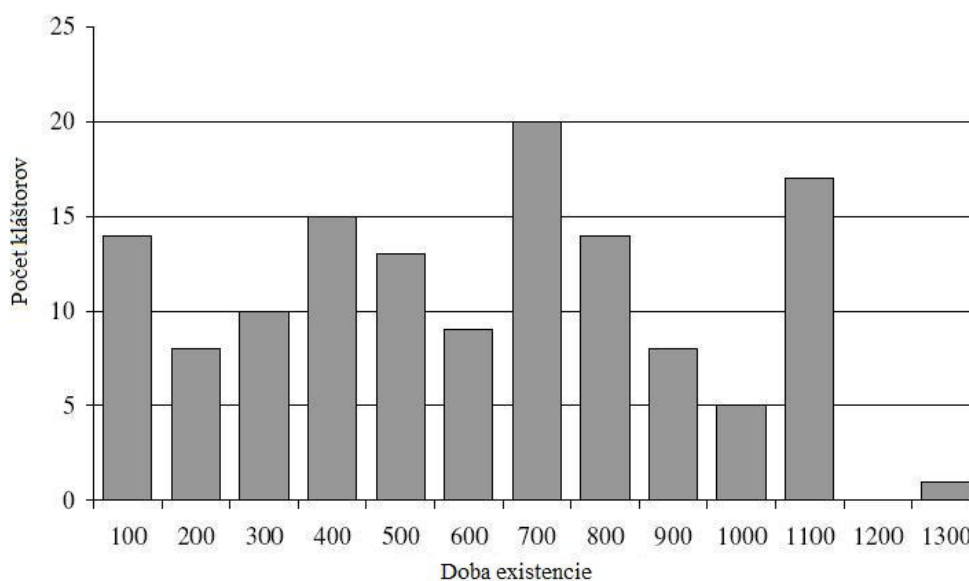
Tento prístup môže byť užitočný aj pre popis fungovania benediktínskeho kláštora a spôsobu života mníchov. Vzájomná korešpondencia sentimentov, ale tiež prístup k práci i akumulácii bohatstva, vnútorná motivácia mníchov a možnosť demokraticky voliť vyšších predstaviteľov kláštora (tieto aspekty budú podrobnejšie opísané v nasledujúcich kapitolách) sú významnými kvalitatívnymi prvkami, ktoré v rozhodujúcej miere determinujú podobu a činnosť kláštora predovšetkým v dlhodobom časovom horizonte. Zdrojom šťastia v prípade mníchov sú teda jedinečné charakteristiky procesu, ktorý sa dlhodobo odohráva v prostredí kláštora a vytvára podmienky pre vyššiu subjektívnu spokojnosť mníchov so životom.

## 4. Šťastie a inštitucionálna ekonómia - corporate governance

### 4.1. Stabilita inštitúcie ako dôsledok úspešnej corporate governance

O úspešnosti corporate governance benediktínov svedčí podľa štúdie dvojice autorov Freya a Inaena (2008) predovšetkým výnimočná stabilita týchto inštitúcií, ktorú potvrdzuje ich výskum, kde vyšetřovali všetkých 133 v súčasnosti existujúcich kláštorov v Bavorsku, Baden-Württembergu a nemecky hovoriacej časti Švajčiarska. Výsledok výskumu ukazuje nasledujúci graf:

Graf 4.1.1. Doba existencie benediktínskych kláštorov v Nemecku a nemecky hovoriacej časti Švajčiarska



Zdroj: Frey, B.S., Inaen, E., Osterloh, M., Rost, K.: The Corporate Governance of Benedictine Abbeys: What can Stock Corporations Learn from Monasteries? University of Zurich, 2008

Priemerný benediktínsky kláštor v tejto oblasti je približne 500 rokov starý (Frey, Inaen 2008). Fakt, že kláštory boli schopné existovať v mnohých prípadoch bez prerušenia tak dlhú dobu nie je možné vysvetliť iba náboženskými dôvodmi. K tomuto úspechu musela prispieť aj ich ekonomická sila a spôsob riadenia. Keď sa bližšie pozrieme na dôvody zániku niektorých kláštorov alebo diskontinuity v ich činnosti, iba málokedy je príčinu možné pripísať chybám v riadení. Frey a Inaen v tomto prípade analyzovali dôvody prerušenia činnosti až 151 kláštorov. Až v 53 percentách prípadov dochádzalo iba k pomerne krátkodobému prerušeniu z dôvodu výnimočných historických okolností, akými bola napríklad 30-ročná vojna, alebo obdobie tretej ríše, pričom vedenie kláštora nemalo žiadnu možnosť ukončeniu činnosti predísť. Zhruba 17 percent nebolo nikdy uzavretých a existujú

kontinuálne od svojho vzniku až dodnes. V približne 4 percentách prípadov došlo k dobrovoľnému rozpusteniu spoločenstva. K ukončeniu činnosti, ktoré by bolo možné pripísať ekonomickému neúspechu alebo zlyhaniu managementu kláštora došlo približne iba vo štvrtine skúmaných prípadov. Čo je však dôležité, posledný takýto prípad sa odohral medzi skúmanými klášťormi v roku 1862. Odvtedy nedošlo ani k jedinému ukončeniu činnosti z ekonomických dôvodov, čo svedčí v prospech úspešnej corporate governance.

#### **4.2. Ako riešia benediktíni problém principála a agenta?**

Počas niekoľko storočí trvajúcej histórie benediktínskych klášťorov sa vyskytlo mnoho prípadov, v ktorých sa individuálne záujmy jednotlivých aktérov (mníchov alebo opátov) dostávali do konfliktu so záujmami a deklarovanými cieľmi spoločenstva, teda celej organizácie. Mnohokrát dochádzalo k tomu, že niektorí mnísi alebo opáti sa aj napriek ideálu chudoby zameriavali hlavne a predovšetkým na tvorbu bohatstva a vedenie luxusného života (Frey, Inauen, 2008). Dá sa povedať, že motivácie a incentívy jednotlivcov neboli vždy v súlade so záujmami a cieľmi celej organizácie. Analogický jav môžeme pozorovať aj v moderných korporáciách a spoločnostiach, v ktorých manažéri neraz sledujú svoj vlastný záujem (maximalizácia odmien a bonusov), ktorý nemusí byť nevyhnutne v zhode so záujmami spoločnosti. Často pri svojom rozhodovaní berú do úvahy iba krátkodobé ukazovatele, ktoré môžu najviac ovplyvniť výšku ich odmien, pričom dlhodobý rast a úspech spoločnosti je až na druhom mieste. Ide o známy problém principála a agenta. Zatiaľčo principál je osoba, ktorá reprezentuje záujmy a ciele organizácie a má záujem na tom, aby fungovala čo najlepšie, agent je osoba, ktorá v mene principála robí relevantné rozhodnutia a má reprezentovať jeho záujmy. Je to práve konflikt medzi individuálnymi záujmami agenta a záujmami organizácie alebo principála, ktorý predstavuje zdroj problémov (i keď tieto problémy môžu mať aj iné príčiny ako divergencia záujmov, napríklad nedostatok alebo nízka kvalita informácií na strane agenta). V prípade moderných korporácií vystupujú v pozícii principála akcionári alebo majitelia a v role agenta profesionálni manažéri.

Pokiaľ ide o benediktínsky klášťor, hlavným cieľom organizácie je „hľadanie Boha“ a život v súlade s víziou zakladateľov rádu. Je teda možné povedať, že rolu principála zohráva cirkev a jej autority (vyšší predstavitelia rehole, biskupi, pápež), ale pod principálom môžeme v istom zmysle rozumieť aj samotného sv. Benedikta a jeho odkaz, ktorý majú agenti (mnísi, opát, prípadne ďalší aktéri) plniť a v praxi realizovať. Prof. Frey vo svojej štúdií z roku 2008 uvádza, že problém principála a agenta sa v minulosti nevyhol ani

benediktínskym kláštrom. Mnísi konali v rozpore s pôvodným poslaním a zameriavali sa na sledovanie vlastného záujmu (luxusný život). Preto sa v benediktínskom kláštore vyvinul systém kontrolných mechanizmov a jedinečný spôsob corporate governance, ktorý umožňuje práve takéto problémy nielen riešiť, ale aj úspešne predísť ich vzniku. Uvedieme tri faktory, ktoré nielenže prispievajú k riešeniu spomínaného problému, ale sú opäť aj významným determinantom šťastia a subjektívneho pocitu spokojnosti so životom. Sú nimi demokratický spôsob voľby vedenia kláštora, dôraz na vybudovanie kolektívnej identity a externá kontrola (Frey, Inauen, 2008).

#### **4.2.1. Demokratická voľba vedenia**

Základné prvky štruktúry riadenia benediktínskych kláštorov môžeme datovať až do 1. tisícročia a je možné povedať, že určité základné rysy tejto štruktúry zostali po celý tento čas nezmenené. Na čele stoja opát a jeho námestník (predstavený kláštora, prior). Ich analógiou v moderných korporáciách sú výkonní vrcholoví manažéri (CEOs, COOs). Okrem nich sú súčasťou riadiacej štruktúry ďalší funkcionári (officials; podieľajú sa na riadení kláštora), ďalej Konvent, ktorého členmi sú všetci mnísi, Konzílium (poradný orgán) a dôležitú úlohu zohrávajú aj zamestnanci kláštora a darcovia finančných prostriedkov. Významným charakteristickým prvkom je pomerne vysoká miera autonómie v rozhodovaní kláštora a značná nezávislosť od iných súčastí cirkvi. Na druhej strane však prebieha aj komunikácia medzi jednotlivými klášťormi navzájom a medzi kongregáciou a kláštrom, čo zároveň predstavuje aj určitý zdroj externej kontroly.

Jednotlivé články riadiacej štruktúry kláštora sa vzájomne kontrolujú a spolupracujú medzi sebou. Každý z mníchov sa môže aktívne spolupodieľať na riadení kláštora a má možnosť prichádzať s vlastnými návrhmi a iniciatívami. Konvent akoby v kláštore plnil funkciu parlamentu. O dôležitých veciach rozhoduje vždy Konvent, v záležitostiach s menšou dôležitosťou môže rozhodovať aj opát sám alebo funkcionári (officials) bez schválenia konventom. Opát má na starosti jednak vnútorné ekonomické a náboženské záležitosti, jednak reprezentuje klášťor navonok. Je volený konventom, v niektorých klášťoroch doživotne, v iných na určitú dobu, najčastejšie na 12 rokov. Podobne sú konventom volení aj funkcionári (officials) a tiež členovia konzília. Námestníka (priora) volí na návrh opáta tiež konvent. Je teda možné povedať, že personálne záležitosti sú úplne výsledkom internej demokracie a nedochádza k žiadnym zásahom zvonku (Frey, Inauen, 2008). Mnísi si môžu sami zvoliť tých predstaviteľov, ktorých po dlhoročných skúsenostiach považujú za najvhodnejších

k výkonu funkcie, čo zvyšuje pravdepodobnosť zvolenia práve tých najlepších kandidátov. Medzi jednotlivými časťami riadiacej štruktúry prebieha dialóg. Pri riešení prípadných konfliktov a sporov, ale aj bežných každodenných záležitostí sa vychádza z regule sv. Benedikta a z benediktínskej tradície, ktorá je hlavným ideálom, ku ktorému sa život v kláštore vždy snaží čo najviac priblížiť. Veľmi špecifická je úloha konzília. Ide o poradný orgán, ktorý nemá žiadne rozhodovacie právomoci a má iba poradnú funkciu vo vzťahu k návrhom vedenia. Vedenie sa na konzílium často obracia pri diskusii o závažných záležitostiach.

Fakt, že v benediktínskom kláštore existuje takáto miera spolupodieľania sa a participácie mníchov v rozhodovaní významne napomáha práve prekonaniu problému princípála a agenta a môže byť inšpiráciou aj pre moderné firmy. To, že vedenie kláštora je zvolené interne a členovia vedenia sú zároveň účastníkmi života v kláštore je v ostrom kontraste s rozšíreným trendom najímania externých manažérov vo firmách a korporáciách. Môže sa stať, že v prípade manažérov, ktorí nepôsobili dlhodobo v organizácii a jej zamestnanci a akcionári nie sú oboznámení s ich kvalitami bude existovať podstatne vyššia pravdepodobnosť vzniku problému princípála a agenta. Ak zamestnanci firmy nemajú možnosť ovplyvniť voľbu vedenia a dianie vo firme všeobecne, dochádza k podstatnému oslabeniu ich vnútornej motivácie, čo môže mať pre firmu najmä v dlhodobom horizonte negatívne dôsledky. Možnosť aktívne sa spolupodieľať na utváraní podoby firmy, jej budúcnosti a dlhodobých cieľov zásadne zvyšuje individuálnu motiváciu aktérov investovať do špecifických aktív spoločnosti, ktoré sú pre práve tým kľúčovým prvkom pre jej rozvoj (Frey, Inauen, Osterloh, Rost, 2008). Demokratické rozhodovanie v personálnych otázkach posilňuje aj transparentnosť prostredia v organizácii a stáva sa stimulom pre zdravú konkurenciu medzi zamestnancami. Možnosť ovplyvniť zloženie managementu zo strany zamestnancov alebo akcionárov je v neposlednom rade aj nástrojom kontroly, ktorý napomáha k zlepšeniu disciplíny vedenia.

### **Demokratická participácia na rozhodovaní ako determinant št'astia**

Na celospoločenskej úrovni empirické výskumy ukazujú, že možnosť demokratickej voľby verejných činiteľov je pozitívne korelovaná so subjektívnym pocitom spokojnosti so životom (Frey, 2008). Podobne, pri porovnávaní rôznych krajín sa zistilo, že obyvatelia v krajinách s vyššou mierou demokracie uvádzajú vyššiu spokojnosť so životom. Výskum prof. Freya (2008) na dátach zo Švajčiarska, kde existujú značné rozdiely v demokratických

inštitúciách medzi jednotlivými kantónmi (napríklad v počte konaní referend a plebiscitov) došiel k podobným záverom. Viac demokracie znamená viac šťastia. Je to tak predovšetkým z dvoch dôvodov – jednak je demokratická voľba predstaviteľov spojená s väčšou možnosťou ovplyvniť dôležité rozhodnutia v spoločnosti (outcome utility) a jednak sa ukazuje, že pocit spokojnosti so životom zvyšuje aj samotný proces a možnosť voľby (procedural utility). Na možnosť demokratickej participácie je teda možné aplikovať aj koncept procedurálnej užitočnosti. Už samotná možnosť demokraticky hlasovať a voliť zástupcov je faktorom zvyšujúcim pocit spokojnosti so životom, i keď táto možnosť nemusí byť voličmi vôbec aktívne využívaná (nízka volebná účasť). Na čom skutočne záleží nie je ani tak výsledok hlasovania, už samotná existencia, forma a povaha procesu, v rámci ktorého demokratická voľba prebieha je zdrojom užitočnosti.

Tieto výsledky je možné analogicky aplikovať aj na úrovni firmy alebo organizácie. Možnosť demokraticky sa podieľať na voľbe vedenia zvyšuje pocit spokojnosti zamestnancov v podniku (mníchov v kláštore), a to jednak vďaka možnosti ovplyvniť zloženie vedenia a jednak vďaka samotnému procesu voľby, možnosti vyjadriť svoj názor a spolupodieľať sa na vytváraní budúcej podoby podniku a jeho fungovania. Okrem toho, ako sme spomínali, demokratická kontrola vedenia napomáha tomu, aby nedošlo k vzniku problému principála a agenta.

Dá sa teda povedať, že možnosť demokraticky sa spolupodieľať na rozhodovaní je jedným z ďalších faktorov úspechu mníchov a ich pocitu spokojnosti so životom.

#### **4.2.2. Budovanie kolektívnej identity**

Ďalším významným faktorom, ktorý prispieva k riešeniu problému principála a agenta v benediktínskom kláštore je silný dôraz na vybudovanie spoločnej identity, spoločného systému hodnôt a socializáciu jednotlivcov v spoločenstve. Vedomie kolektívnej identity a spolupatričnosti, možnosť niekam patriť, byť súčasťou „niečoho väčšieho“ a pracovná etika významným spôsobom predchádzajú vzniku tohto problému. Individuálne záujmy sú vďaka tomu zosúlajú so záujmami celej organizácie. Kláštory sa teda pri riešení problému principála a agenta spoliehajú na vnútornú psychologickú motiváciu mníchov.

Dôraz na vybudovanie spoločnej kolektívnej identity je stredobodom pozornosti už pri výbere nových členov. Kandidáti na prijatie do kláštora podstupujú pomerne prísny viacstupňový proces, ktorého účelom je príprava na začlenenie sa do spoločenstva

(Frey, Inauen, 2008). Tento proces je rovnaký vo všetkých kláštoroch a má viac-menej štandardizovaný priebeh. Na začiatku má záujemca možnosť stráviť v kláštore niekoľko mesiacov, počas ktorých môže nezáväzne pozorovať spôsob života, čo mu má umožniť dôkladnejšie prehodnotiť a hlbšie premyslieť svoje rozhodnutie vstúpiť do rádu. Správanie a pokrok kandidáta v osvojovaní si spoločných noriem je neustále monitorovaný a na postup kandidáta do každej ďalšej fázy prijímacieho procesu je nevyhnutný súhlas Konventu. Ak sa mnísi rozhodnú pre prijatie kandidáta medzi seba, nasleduje obvykle skúšobný jednoročný pobyt, kde sa už uchádzač plnohodnotne podieľa na všetkých právach a povinnostiach. Ak kandidát po tomto roku nezmení svoje rozhodnutie a konvent súhlasí s ďalším pokračovaním prípravy, nasleduje tri roky dlhé obdobie intenzívneho štúdia. Vychádza sa z toho, že iba dôkladné štúdium môže umožniť uchádzačovi vykonať správne rozhodnutie. Celý proces je zavŕšený zložením sľubu (prísahy), kedy sa uchádzač stáva naozaj plnohodnotným členom kláštorného spoločenstva. Proces socializácie a systematické budovanie súdržnosti s komunitou neustále pokračuje aj počas celého ich ďalšieho života. Vzdelávanie sa a učenie je neoddeliteľnou súčasťou každodenného rozvrhu. Zaujímavým príkladom je stolovanie, súčasťou ktorého je čítanie z kníh pojednávajúcich o histórii rádu, filozofii alebo teológii. Spoločné modlitby a bohoslužby takisto napomáhajú k neustálemu budovaniu spoločnej identity a stotožňovaniu sa s komunitou. Ciele jednotlivcov a ciele organizácie sú tak v súlade, čím sa obmedzuje priestor pre vznik problému principála a agenta.

Práve to by mohlo byť inšpiráciou aj pre moderné spoločnosti a ich vzťah k manažérom a zamestnancom (Frey, Inauen, Osterloh, Rost, 2008). Investícia do ľudského kapitálu firmy je dlhodobou záležitosťou, pričom je potrebné dbať o to, aby sa zamestnanci cítili vo svojej práci dobre a aby sa stotožnili s organizáciou a jej dlhodobými cieľmi. Peňažná motivácia zamestnancov nie je postačujúca, je potrebné usilovať aj o nefinančné stimuly. Zamestnanci, podobne ako mnísi, by mali vidieť, že ich práca má zmysel, a mali by mať pocit toho, že niekam patria. Príkladom môže byť princíp seniority v Japonsku, kde vzťah medzi zamestnancom a firmou je mimoriadne dôležitý, čo sa prejavuje jednak oceňovaním dlhodobej vernosti zamestnanca zo strany firmy a jednak tým, že zamestnanec pracuje v jednej firme celý život a často je ochotný odmietnuť lepšie platené miesto v prospech toho, aby mohol vo firme zostať. Podobne manažéri by mali byť so svojou organizáciou silne stotožnení, tak ako sa mnísi citovo identifikujú so svojim spoločenstvom. Dalo by sa tak predísť mnohým konfliktom medzi ich osobnými záujmami a cieľmi spoločnosti a akcionárov. Budovať takéto väzby však nie je jednoduché hneď z viacerých dôvodov. Dlhodobá

„výchova“ zamestnancov alebo manažérov, podobná niekoľko rokov trvajúcemu vstupu nových uchádzačov do kláštora v súčasnom komplikovanom a neustále sa meniacom prostredí nemusí byť vôbec možná. Takýto spôsob by mohol vyhovovať pravdepodobne iba v tých organizáciách, ktoré existujú dlhodobo a v ktorých je možná dlhodobá kalkulácia nákladov a výnosov, aby bolo možné posúdiť, či sa investícia do „výchovy“ zamestnancov alebo manažérov môže vyplácať.

### **Stotožnenie sa s organizáciou ako determinant šťastia**

Je možné povedať, že absencia divergencie záujmov medzi organizáciou a zamestnancom (kláštorom a mníchom) pozitívne vplýva na subjektívny pocit spokojnosti so životom. Zamestnanec už nevníma svoj postoj k organizácii ako vzťah „ja a oni“, ale ako „my“. Ak je to naopak a existuje určité trenie alebo napätie medzi organizáciou a zamestnancom, je vysoko pravdepodobné, že dôjde aj k zníženiu pocitu šťastia. Identifikácia a stotožnenie sa so skupinou je preto ďalším z významných determinantov šťastia u benediktínov. Podobne ako v predošlom prípade, aj na tento aspekt je možné aplikovať pojem procedurálnej užitočnosti. Ide o vlastnosť, ktorá je v spôsobe fungovania kláštora dlhodobo prítomná a má zásadný vplyv na podobu procesov a aktivít, ktoré v ňom prebiehajú. Znovu ide o proces samotný, ktorý je zo strany aktérov vnímaný pozitívne.

### **4.2.3. Externá kontrola**

Ani všetky uvedené interné mechanizmy však nemusia postačovať na predídenie vzniku konfliktu záujmov medzi princípálom a agentom. Keďže mnísi sú vo všeobecnosti zameraní skôr na religiózne aspekty každodenného diania v kláštore, môže sa stať, že ekonomické záležitosti nebudú stredobodom ich pozornosti. Navyše, pre benediktínov je typická úcta k predstaveným kláštora, čo môže ešte viac oslabiť ich motiváciu kontrolovať činnosť vedenia. Preto okrem spomínaných interných mechanizmov ešte existujú aj mechanizmy vonkajšej kontroly (Frey, Inauen, 2008). Táto externá kontrola je vykonávaná predovšetkým zo strany kongregácie a Vatikánu. Okrem toho občas dochádza aj k návštevám a pravidelnému monitoringu zo strany týchto inštitúcií. Aj napriek spomínanej vysokej miere autonómie v rozhodovaní, každý kláštor má svoje miesto v hierarchickom usporiadaní katolíckej cirkvi. V tomto usporiadaní platí princíp subsidiarity, čo znamená, že záležitosti sa riešia na čo najnižšej úrovni, ktorá dovoľuje daný problém efektívne riešiť a vzťahy medzi



jednotlivými súčasťami sa riadia cirkevným právom. Na čele stojí Vatikán, ten však priamo dianie v konkrétnom kláštore ovplyvňuje iba zriedka. Výnimkou sú zásadné zmeny v cirkvi, akú predstavoval napríklad Druhý Vatikánsky Koncil, ktoré samozrejme môžu mať na podobu života v kláštore podstatný vplyv. Celý benediktínsky rád zastrešuje benediktínska konfederácia, ktorá podobne ako Vatikán neovplyvňuje priamo jednotlivé kláštory, slúži prevažne iba ako fórum pre medzinárodnú a interregionálnu komunikáciu a výmenu skúseností. Súčasťou konfederácie sú jednotlivé kongregácie, ktoré vznikajú podľa územného princípu. Jedna kongregácia teda združuje všetky kláštory na určitom území (štát alebo región)<sup>6</sup>. Zástupcom kláštora v každej kongregácii je opát, prípadne tiež niekoľko delegátov. Opáti v kongregácii vytvárajú kapitulu (chapter), na čelo ktorej si opäť demokraticky volia arciopáta. Rozhodnutia kapituly sú pre jednotlivé kláštory záväzné. Práve na úrovni kongregácie prebieha externá kontrola – kongregácia dohliada na voľbu opáta a vykonáva pravidelný monitoring, spočívajúci aj v návštevách a kontrolách kláštorov. Tieto pravidelné kontroly sú vykonávané spravidla raz za štyri až päť rokov delegátmi kongregácie a majú overiť správnosť aktivít jednak v ekonomickej a jednak v spirituálnej oblasti (Frey, Inauen, 2008). Okrem toho kontrolujú vzťah opáta a mníchov a tiež jeho rozhodovanie. Títo „audítori“ využívajú pri kontrole aj osobné rozhovory s mníchmi. Hlavným cieľom však nie je represia, ide hlavne o umožnenie kritickej reflexie a poskytnutie rád a návrhov na zlepšenie fungovania kláštora, pričom dôraz sa kladie predovšetkým na odhalenie hlbších problémov, ktoré mohli uniknúť pozornosti mníchov. Aj samotní mnísi obvykle nechápu tieto kontroly ako niečo nepríjemné, ale skôr ako šancu sa niečo nové naučiť. Je teda možné povedať, že tento typ externého monitoringu môže prispieť k zvýšeniu kvality fungovania kláštora a teda z dlhodobého hľadiska aj potenciálne prispieť k zvýšeniu spokojnosti mníchov s vlastným životom. Tieto externé kontrolné mechanizmy tiež významne napomáhajú k predídeniu vzniku problému principála a agenta.

---

<sup>6</sup> Existuje však niekoľko kláštorov s výnimočným postavením, ktoré nie sú súčasťou žiadnej kongregácie a podliehajú priamo Vatikánu.

## 5. Bohatstvo, maximalizácia zisku a šťastie

### 5.1. Empirické výskumy

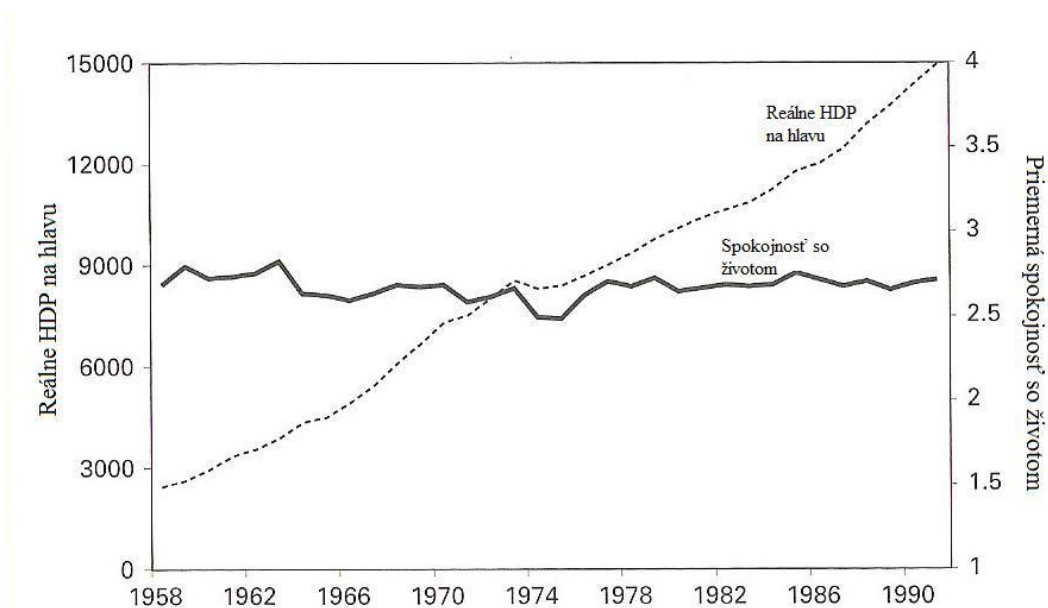
Homo oeconomicus hlavného prúdu ekonómie je racionálne kalkulujúci aktér, ktorý maximalizuje svoj úžitok tak, že si z dostupného súboru statkov vyberie takú kombináciu týchto statkov, ktorá mu poskytuje maximálne uspokojenie. Predpokladá sa, že čím viac týchto statkov je k dispozícii (až na statky typu „zlo“, ktoré majú záporný hraničný úžitok a platí pre ne pravý opak), tým vyšší je aj úžitok spotrebiteľa. Zvýšenie peňažného príjmu spotrebiteľa má vždy za následok rozšírenie prípustnej množiny a teda znamená, že spotrebiteľ si takýmto zvýšením vždy polepší alebo aspoň nepohorší (polepší si vždy ak na trhu môže zakúpiť dodatočnú jednotku aspoň jedného statku, ktorý má kladný hraničný úžitok). Tento model spotrebiteľa v neoklasickej ekonómii korešponduje s utilitaristickým konceptom, ktorý stotožňuje šťastie s užitočnosťou v tom zmysle, že spotrebiteľ sa usiluje o získanie čo najviac slasti (statkov s kladným hraničným úžitkom) a najmenej strasti (statkov so záporným hraničným úžitkom). Predpoklad, že viac bohatstva a statkov znamená zlepšenie situácie je prítomný aj v makroekonómii a hospodárskej politike, kde jednou z najsledovanejších veličín je práve rast produktu a HDP a jednoznačným cieľom a zámerom je tento rast maximalizovať. V ekonómii hlavného prúdu teda jednoznačne platí, že čím viac, tým lepšie. Jedným z hlavných predmetov úsilia v oblasti ekonómie šťastia bola preto snaha overiť, či a do akej miery tento predpoklad platí aj v skutočnosti.

Je možné skonštatovať, že od obdobia priemyselnej revolúcie došlo vo vyspelých trhových ekonomikách k bezprecedentnému a trvalému hospodárskemu rastu. Otázku, či tento rast skutočne znamenal aj nárast subjektívne vnímaného pocitu spokojnosti so životom sa pokúsilo zodpovedať množstvo empirických štúdií. Už v roku 1971 psychológovia Brickman a Campbell formulovali hypotézu, že zvyšovanie príjmu a bohatstva v čase nevedie k zvýšeniu osobného šťastia. Ich práca sa však nestretla s veľkým ohlasom (Bruni, Porta, 2005).

Celkovo výsledky ďalších empirických výskumov zhrňajú dvojica autorov Bruni a Porta (2005) nasledovne. Pokiaľ ide o porovnávanie prierezových (cross-sectional) dát v rámci jednej krajiny, takmer všetky výskumy odhalili, že ľudia v najvyššej príjmovej skupine pociťujú vyššiu spokojnosť so životom, než ľudia v najnižšej príjmovej skupine. Existuje teda pozitívna korelácia medzi príjmom a šťastím. Pokiaľ však ide o panelové dáta (časové rady) v období rokov 1946-1970 v USA, kedy došlo k nárastu v HDP per capita

o viac ako 60 percent, takáto korelácia nebola objavená a rozdelenie ľudí do skupín (veľmi šťastný, šťastný a menej šťastný) ostalo počas tohto obdobia takmer nezmenené, ba dokonca v niektorých úsekoch bola pozorovaná negatívna závislosť. K veľmi podobným výsledkom dospeli aj výskumy v iných krajinách ako USA, napríklad v Európe a Japonsku. Tento fenomén je veľmi dobre badateľný z nasledujúceho grafu, ktorý ukazuje a porovnáva vývoj priemernej spokojnosti s vlastným životom (meranej na vzostupnej škále od 1 do 4) a vývoj rastu reálneho HDP v Japonsku v období rokov 1958-1990:

Graf 5.1.1.: Vývoj priemernej spokojnosti so životom a reálneho HDP per capita v období rokov 1958-1990 v Japonsku



Zdroj: Frey, B.S.: Happiness. A revolution in Economics. MIT Press, 2008

Zatiaľčo v sledovanom období došlo v Japonsku k dlhodobému a trvalému rastu reálneho HDP a teda k objektívnemu zlepšovaniu materiálnych podmienok, priemerná spokojnosť so životom vykazuje u Japoncov konštantný trend. Toto pozorovanie je z hľadiska neoklasickej ekonómie paradoxom.

Pokiaľ ide o porovnávanie medzi rôznymi krajinami, zistilo sa, že ľudia v bohatších krajinách sú v priemere šťastnejší než obyvatelia krajín chudobnejších. Avšak tento záver neplatí všeobecne. Takýto vzťah je veľmi dobre pozorovateľný iba medzi krajinami s HDP per capita nižším než určitá hranica (autorská dvojica Bruni & Porta (2005) uvádzajú hranicu približne 15000 USD, avšak jednotlivé výskumy sa v jej exaktnom stanovení značne líšia). Pre krajiny patriace do tejto skupiny platí, že čím vyššie HDP per capita, tým vyšší je aj subjektívne vnímaný pocit šťastia medzi obyvateľmi. Podobne, pre niektoré z týchto krajín sa

zistilo, že zvýšenie bohatstva v čase viedlo aj k zvýšeniu pocitu šťastia. Pre krajiny nad touto hranicou sa však tento vzťah medzi bohatstvom a šťastím už neobjavuje (čo je dobre viditeľné v prípade Japonska na grafe 3.1.1.). Ukazuje sa, že po dosiahnutí určitého stupňa bohatstva, dodatočné zvýšenie bohatstva už na subjektívne vnímaný pocit šťastia nemá žiaden vplyv. Niečo podobné bolo pozorované aj na úrovni jednotlivcov - po dosiahnutí určitej výšky príjmu už nedochádza k ďalšiemu rastu pocitu šťastia. Tento poznatok je známy ako Easterlinov paradox. Uvedieme niekoľko možných vysvetlení, ktoré by mohli objasniť príčiny tohto paradoxu.

## **5.2. Paradox šťastia – možné vysvetlenia a hypotézy**

### **5.2.1. Relatívny príjem a relatívna úroveň spotreby**

Jedna z hypotéz, ktorú vyslovil už samotný Easterlin v roku 1974 tvrdí, že zásadným determinantom subjektívnej spokojnosti nie je absolútny príjem, ale relatívny príjem (Bruni, Porta, 2005). Easterlin pritom nadviazal na Duesenberryho hypotézu o relatívnom príjme (relative income hypothesis). Znamená to, že ľudia svoju situáciu vyhodnocujú porovnávaním svojho úspechu alebo neúspechu s inými – najčastejšie s najbližšími rodinnými príslušníkmi, známymi, kolegami v práci alebo susedmi. Ak sa ich príjem objektívne zvýši a zároveň sa v tej istej miere zvýši príjem ich okolia, ich pocit uspokojenia sa nezmení. Ak si však polepšia (pohoršia) relatívne vzhľadom k ostatným, dôjde k nárastu (poklesu) ich subjektívne vnímaného pocitu šťastia. Tento prístup by dokázal vysvetliť vyššie spomínané empirické pozorovania. Ľudia v najvyššej príjmovej skupine pociťujú vyššiu spokojnosť so životom než ľudia v najnižšej skupine, pretože ich príjem je relatívne najvyšší. Pokiaľ ide o spomínané časové rady, fakt, že pocit šťastia sa aj napriek objektívnemu zlepšovaniu životného štandardu za posledných 50 rokov nezmenil by mohol byť spôsobený tým, že tento rast bol približne rovnomerne rozdelený v celej spoločnosti a preto nedošlo k zásadnejšej zmene relatívnych vzájomných pozícií jednotlivcov. To by vysvetľovalo stabilitu rozdelenia do jednotlivých skupín (veľmi šťastný, šťastný, menej šťastný). S týmto súvisí aj príspevok ekonómov Scitovského a Hirscha, ktorí prišli s myšlienkou, že ľudia si vo svojej spotrebe a materiálnom bohatstve vzájomne konkurujú (Bruni, Porta, 2005). Používajú pritom prirovnanie k medzinárodným pretekom v zbrojení. Napríklad nákup väčšieho a drahšieho auta okrem vyššej prestíže znamená aj nižšie riziko autonehody. Keď však všetci v snahe uspieť v konkurencii s ostatnými kupujú väčšie a drahšie autá, výsledok je, že všetci sú na tom horšie, rovnako ako sú na tom horšie národy, ktoré míňajú stále viac na zbrojenie. Vzniká teda

externalita, ktorá môže mať čiastočne na svedomí, že subjektívny pocit šťastia so zvyšujúcim sa bohatstvom nerastie alebo klesá.

Pokiaľ ide o empirické overenie hypotézy relatívneho príjmu a evidenciu z výskumu ekonómie šťastia, za zmienku stojí výskum autorskej dvojice Ball & Chernova, v ktorom detailne analyzovali dáta získané v rámci World Values Survey (roziachla databáza údajov, pokrývajúca sociokultúrne, ekonomické i politické ukazovatele; zber údajov prebieha každých 10 rokov) a dospeli k záveru, že relatívny príjem je skutočne významný vo vzťahu k subjektívnemu pocitu šťastia (Ball, Chernova, 2005). Zároveň však zistili, že význam má aj absolútny príjem a teda relatívny príjem môže podľa nich poskytnúť iba čiastočné vysvetlenie pozorovanej závislosti medzi šťastím a príjmom.

### 5.2.2. Adaptácia

Ďalším možným vysvetlením by mohol byť fakt, že ľudia majú tendenciu prispôbiť sa dosiahnutej úrovni bohatstva. Keď dôjde k zvýšeniu (zníženiu) príjmu alebo inému zlepšeniu (zhoršeniu) objektívnych materiálnych podmienok, subjektívny pocit uspokojenia sa zvýši (zníži) iba krátkodobo. Po istom čase dochádza k adaptácii a návratu subjektívne vnímaného pocitu šťastia na pôvodnú úroveň (set-point). Aká konkrétne je to úroveň závisí od psychologických charakteristík konkrétnej osobnosti, povahy, temperamentu, ba dokonca aj od vrodenej danosti. Niektoré empirické výskumy ukázali, že až 80 percent rozptylu v subjektívnom pocite spokojnosti je možné vysvetliť osobnostnými črtami (Bruni, Porta, 2005). Pociť šťastia v priebehu života je teda v dlhom období stabilný a iba v krátkom období môže oscilovať. Po každej výchyľke dochádza k adaptácii a následnému návratu na pôvodnú úroveň. Táto hypotéza by mohla vysvetliť, prečo v dlhom období nedochádza k rastu subjektívneho pocitu spokojnosti s rastom peňažného príjmu.

Empirickú evidenciu v prospech existencie efektu adaptácie priniesla napríklad štúdia R.A. Easterlina<sup>7</sup> z roku 2005. Táto štúdia však na druhej strane ukázala aj to, že efekt adaptácie nemusí byť najmä v prípade závažných zmien v živote úplný. Easterlin v nej odkazuje na výskum T. Mehnerta z roku 1990, ktorý porovnával subjektívny pocit spokojnosti so životom medzi zdravými a ťažko zdravotne postihnutými ľuďmi. Ukázalo sa, že zdravotne postihnutí neboli v dlhom období schopní plne sa prispôbiť zmene svojho

---

<sup>7</sup> Easterlin, R.A.: Building a better theory of well-being; In: Bruni, L., Porta, P.L.(Eds.): Economics & Happiness: Framing the analysis. Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 29-64

stavu (došlo však k čiastočnému prispôsobeniu) a uvádzali v priemere nižší pocit spokojnosti ako zdraví ľudia (Easterlin, 2005). Samotnú existenciu efektu adaptácie však tento výskum nespochybnil.

### 5.2.3. Chybné predpovedanie budúceho úžitku; „úžitok ex ante“ vs. „úžitok ex-post“

*„Každý človek si tvorí vlastný plán svojho určenia na tomto svete. Zbehlosti, ktoré chce získať, česť a pohodlie, ktoré si v budúcnosti od nich sľubuje, trvalé blaženosti v manželskom živote a obrazy čarodejnej lampy vytvárajú dlhý rad pôžitkov alebo podujatí, ktoré si zmysluplne kreslí a živo po sebe vo svojich fantáziách premieta. Smrť, zakončujúca túto tieňohru, ukazuje sa len v temnej dial'ave a zatemňuje a stáva sa nepoznatelnou svetlom rozlievajúcim sa po príjemnejších miestach. Popri tomto snívaní vedie nás náš ozajstný osud celkom inými cestami. Osud, vskutku nám pridelený, sa zriedka podobá tomu, čo sme si sľubovali; na každom kroku cítime sa sklamaní vo svojich očakávaniach, no medzitým aj fantázia sleduje svoje a neúnavne kreslí svoje návrhy, kým smrť, ktorá sa ešte stále vidí byť vzdialená, zrazu celú hru ukončí.“*  
(Immanuel Kant)<sup>8</sup>

Toto vysvetlenie súvisí s očakávaniami. Ide o hypotézu, ktorá hovorí, že jednotlivci systematicky nadhodnocujú budúci úžitok (šťastie) vo vzťahu k peňažnému príjmu i spotrebným statkom a podhodnocujú úžitok minulý. Pri svojom rozhodovaní teda ekonomickí aktéri neberú do úvahy správne informácie. Domnievajú sa, že zvýšenie príjmu a viac spotrebných statkov ich urobí šťastnejšími. Potom sa usilujú o ich získanie, pričom investujú nemalé množstvo úsilia a prostriedkov, a keď sa im to podarí, zistia, že „ich osud ich viedol inými cestami“ ako predpokladali a necítia sa šťastnejšími. Ľudia teda optimalizujú berúc do úvahy iba očakávaný úžitok ex ante (Frey, 2008). Skutočný úžitok ex post je často nižší než očakávaná a z toho vyplývajúce sklamanie sa môže stať zdrojom zníženého pocitu spokojnosti so životom. Keďže tento proces neustále pokračuje, hrozí riziko, že kontinuálne nadhodnocovanie budúceho úžitku predstavuje neustály zdroj sklamaní a poklesu šťastia. Vzniká negatívna externalita – v snahe o získanie viac bohatstva a spotrebných statkov

---

<sup>8</sup> Kraus, W.: Filozofia do vrecka: Immanuel Kant, Kalligram, 2003

dochádza k tomu, že utrpia práve oblasti, ktoré by spotrebiteľ ex-post vyhodnotil ako cennejšie – akými sú rodinný život a sociálne väzby s najbližšími.

Ekonomickí aktéri teda môžu vykonávať systematické chyby vo svojom rozhodovaní. Tento koncept ekonómie šťastia je v kontraste so štandardnou ekonomickou teóriou, ktorá vychádza z prejavenej preferencií, o ktorých predpokladá, že sú vždy výsledkom racionálneho a úžitok maximalizujúceho rozhodovania spotrebiteľa. Spotrebiteľ tam disponuje dokonalými informáciami o úžitku, ktorý môže získať z jednotlivých alternatívnych spotrebných možností a je za každých okolností schopný si z daných možností vybrať tú najlepšiu. Ekonómia šťastia tieto predpoklady opúšťa a oddeľuje tak od seba spotrebiteľské rozhodnutie a úžitok, ktorý z tohto rozhodnutia ekonomický aktér skutočne získa. Rozlišuje tak medzi predpokladanou a skutočnou užitočnosťou (Frey, 2008).

O empirické overenie hypotézy o chybnom ohodnotení úžitku ex-ante sa pokúsili A. Stutzer a B.S. Frey v roku 2007, ktorí porovnávali pocit spokojnosti u ľudí, ktorí dochádzajú do práce na veľkú vzdialenosť a u tých, ktorí za prácou nemuseli cestovať. Predpokladali, že rozhodnutie pre dlhšiu dochádzku do práce so sebou z hľadiska jednotlivca nesie trade-off medzi vyšším platovým ohodnotením a voľným časom. Ich hypotézou bolo, že respondenti nahodnocujú ex-ante úžitok z vyššieho finančného príjmu na úkor voľného času, ktorý ex-post vyhodnotia ako cennejší. Racionálni ekonomickí aktéri sa rozhodnú pre dlhšiu dochádzku do práce iba vtedy, ak sú za ujmu na voľnom čase kompenzovaní dostatočným zvýšením príjmu. Na údajoch z Nemecka Stutzer a Frey zistili (ex-post), že ľudia, ktorí dochádzali za prácou 22 minút (výberový priemer vo vzorke dochádzajúcich) by potrebovali dodatočné zvýšenie peňažného príjmu v priemere až o 35 percent, aby dosiahli rovnakú úroveň subjektívneho pocitu spokojnosti, ako respondenti v skupine, ktorí do práce dochádzať nemuseli (Frey, 2008). Prejavené preferencie vo vzťahu dochádzky do práce a voľného času (počet minút potrebných na cestovanie) predstavujú optimálne rozhodnutie aktérov, ktoré vzniklo v dôsledku ich ohodnotenia úžitku ex-ante. Výskum Stutzer a Freya teda odhaloval spokojnosť aktérov ex-post. Výsledok teda odhalil, že ex-post boli respondenti dochádzajúci do práce menej spokojní než tí, čo cestovať nemuseli. Táto empirická evidencia preto podporuje tvrdenie o systematických chybách v rozhodovaní.

#### **5.2.4. Ďalšie sociologické a psychologické hypotézy**

Ďalším možným faktorom, ktorý môže ovplyvniť pokles šťastia s rastom bohatstva je väčšinový vkus (Bruni, Porta, 2005). Tento argument hovorí, že čím viac ľudí v spoločnosti

považuje niečo za módné, tým viac ľudí v dôsledku toho chce „kráčať spolu s väčšinou“ a vznikajú sieťové efekty (net effects), v dôsledku ktorých je nákladné nebyť ako ostatní. Nonkonformita so sebou nesie ujmu a preto ľudia často svoje konanie prispôbia väčšine. Toto prispôsobovanie sa je takisto nákladné - časovo, finančne a nesie so sebou aj náklady obetovanej príležitosti. To môže viesť k zníženiu pocitu spokojnosti v situácii, kedy je zhoda s väčšinou dosiahnutá na úkor aktivít alebo cieľov, ktoré by ex-post najviac maximalizovali individuálny úžitok jednotlivca. V neposlednom rade, v bohatších krajinách je často k dispozícii väčší výber spotrebných statkov. Príliš veľká možnosť výberu so sebou nesie vysoké náklady rozhodovania sa. To tiež prispieva k vysvetleniu fenoménu nižšieho nárastu pocitu šťastia s nárastom bohatstva. Príliš veľa možností stresuje. Na tento jav prvýkrát upozornil sociológ Berry Schwartz.

Už spomínaná dvojica psychológov Brickmann a Campbell a neskôr Kahneman prišli v súvislosti s paradoxom šťastia s pojmami *hedonic treadmill* (hedonistický žentour) a *satisfaction treadmill*. Ide o metaforu, žentour (treadmill) je zariadenie používané na získavanie mechanickej energie a práca na ňom je považovaná za synonymum otrockej práce (Mlčoch, 2005). Pojem *hedonic treadmill* súvisí s adaptáciou a ďalší pojem *satisfaction treadmill* s aspiráciami. Existuje medzera medzi rastúcimi aspiráciami a mierou ich naplnenia (núti nás namáhať sa v rámci *satisfaction treadmill*) a zároveň je potrebné neustále zvyšovať stimuly a dodatočné bohatstvo, aby sme kvôli adaptácii mohli udržiavať vyššiu mieru uspokojenia (*hedonic treadmill*). Je nevyhnutné sa stále silnejšie namáhať v oboch žentouroch, aby sme udržali rovnakú mieru uspokojenia a to môže byť príčinou zníženého pocitu šťastia. Inými slovami, človek sa vždy stále viac a viac o „niečo“ usiluje a stále viac a viac mu to „niečo“ uniká. Pomer medzi požadovanou a dosiahnutou úrovňou bohatstva sa počas života nemení alebo dokonca rastie.

### **5.3. Benediktíni, bohatstvo a maximalizácia zisku - hypotézy**

„Nielen z chleba žije človek...“<sup>9</sup>

Tieto 4 typy efektov pôsobia v smere znižovania subjektívneho pocitu spokojnosti so životom a kompenzujú tak zvýšenie pocitu spokojnosti v dôsledku zvýšenia peňažného príjmu alebo množstva disponibilných spotrebných statkov. Diskutované príčiny paradoxu šťastia majú zároveň aj ďalšiu spoločnú črtu. Primárnou motiváciou ekonomických aktérov je snaha

---

<sup>9</sup> Citované podľa: Evanjelium podľa sv. Matúša, 4. kapitola, 4. verš



o maximalizáciu peňažného príjmu, zisku alebo množstva spotrebných statkov. Paradox šťastia následne vzniká ako dôsledok systematických chýb alebo externalít v rozhodovaní v rámci tejto motivácie. V prípade benediktínskeho kláštora nie je dosahovanie zisku dôvodom založenia a existencie inštitúcie, tak ako tomu je prípade väčšiny iných ekonomických organizácií. Regula sv. Benedikta tiež vyzýva mníchov k dobrovoľnej skromnosti a dodržiavaniu ideálu chudoby. Preto je v prípade mníchov možné skonštatovať, že peňažná motivácia u nich ako motivačný faktor nezohráva kľúčovú úlohu. Pokúsim sa ukázať, že v dôsledku týchto skutočností zanikajú dôvody pre pôsobenie uvedených štyroch typov negatívnych efektov.

Príčiny ekonomického úspechu benediktínov je možné nájsť v ich systéme hodnôt, vnútornej motivácii a postoji k práci. Mimoriadne dôležité je ich chápanie času, transcendentálne hľadisko pri rozhodovaní a snaha o čo najvyššie priblíženie sa ideálu sv. Benedikta. Mnísi vykonávajú svoje rozhodnutia „sub specie aeternitatis“ (pod zorným uhlom večnosti). Preto je možné skonštatovať, že ich budúcnosť je zaťažená iba minimálnym alebo žiadnym diskontným faktorom, čo výrazne zvyšuje pravdepodobnosť realizácie projektov, ktoré sú z dlhodobého hľadiska prospešné pre kláštor a umožňujú jeho dlhodobý rozvoj.

Benediktínski mnísi majú veľmi špecifický vzťah k práci. Na jeho popis použijeme teologickú interpretáciu M. Novaka (1992). Prácu mnísi nepovažujú primárne za prostriedok získania spotrebných statkov alebo prostriedkov na živobytie, ale chápu ju ako formu modlitby a hľadania vnútorného pokoja. Práca v ich ponímaní je cieľom sama osebe, pomáha im v rozvoji osobnosti a v ich zámere žiť život, ktorý sa je v súlade s regulou sv. Benedikta. Stvorenie sveta nepovažujú za završené, Boh stvoril svet plný tajomstiev a povolaním človeka je sa na jeho stvoriteľskom diele aktívne spolupodieľať tým, že tieto tajomstvá svojou prácou a usilovným skúmaním postupne odhaľuje a využíva na zlepšenie svojich životných podmienok. Svojou prácou však zároveň umožňujú celému spoločenstvu nielen sebestačnosť, ale aj vytvorenie určitého prebytku, ktorý by sa mal stať základom ich nezištnej pohostinnosti (Novak, 1992). Akumulácia bohatstva pre nich nie je primárnou motiváciou a napriek tomu dosahujú v tejto oblasti dobré výsledky. Ekonomický úspech benediktínskych kláštorov je teda v tomto zmysle možné chápať ako *nezamýšľaný vedľajší produkt spôsoby života mníchov*. Ich prístup k hromadeniu bohatstva vhodne vystihuje Ježišova reč z Evanjelia podľa Matúša:

*„Preto vám hovorím: Nebuďte ustarostení o svoj život, čo budete jesť, ani o svoje telo, čím sa zaodujete. Či život nie je viac ako jedlo a telo viac ako odev?*

*Pozrite sa na nebeské vtáky: nesejú, ani nežnú, ani do stodôl nezhrmažďujú, a váš nebeský Otec ich živí. Nie ste vy oveľa viac ako ony?*

*A kto z vás si môže starosťami pridať čo len lakeť k svojmu životu?*

*A čo sa tak staráte o svoj odev? Pozrite sa na poľné ľalie, ako rastú: nepracujú, nepradú; a hovorím vám, že ani Šalamún v celej svojej sláve nebol oblečený tak ako jediná z nich.*

*Keď teda Boh takto oblieka poľnú bylinu, ktorá dnes je tu a zajtra ju hodia do pece, o čo skôr vás, vy maloverní?!*

*Nebuďte teda ustarostení a nehovorte: "Čo budeme jesť?" alebo: "Čo budeme piť?" alebo: "Čo si oblečieme?!"*

*Ved' po tomto všetkom sa zháňajú pohania. Váš nebeský Otec predsa vie, že toto všetko potrebujete.*

*Hľadajte teda najprv Božie kráľovstvo a jeho spravodlivosť a toto všetko bude vám dané navyše.“ (Evanjelium podľa Matúša, 6. kapitola, 25-33. verš)*

Hlavným cieľom mníchov je žiť život, ktorý sa páči Bohu. Ako sa uvádza v citáte, usilujú sa hľadať najprv „božie kráľovstvo a jeho spravodlivosť“ a „odev a jedlo“, teda materiálne bohatstvo im je akoby „dané navyše“. Vzniká ako dôsledok ich vnútornej motivácie a postoja k práci, avšak nie je vopred zamýšľané ako cieľ.

Je to práve tento ich vnútorný systém hodnôt spolu s dobrovoľnou skromnosťou, ktorý znemožňuje pôsobenie štyroch spomínaných negatívnych efektov. Mnísi akoby boli vo vzťahu k maximalizácii peňažného príjmu ľahostajní. V dôsledku tejto „ľahostajnosti“ nemôže dôjsť k zníženiu ich pocitu spokojnosti so životom z dôvodov, ktoré sme opisovali v druhej časti tejto kapitoly. Paradoxne, ten istý systém hodnôt je zároveň aj príčinou ich dlhodobého ekonomického úspechu, o ktorom svedčí aj výnimočná dlhodobá stabilita benediktínskych kláštorov, ktorú sme opísali v kapitole 4.1..

## 6. Šťastie a dobrovoľná charitatívna činnosť

### 6.1. Dobrovoľná charitatívna činnosť ako determinant šťastia

Mnísi v kláštore sa okrem svojich vlastných interných ekonomických činností venujú aj charite a dobrovoľnej pomoci. Napríklad v prípade kláštora v Maria Laachu išlo už v úvode tejto práce spomínanú organizáciu transportov s rôznymi potrebami pre jednu pravoslávnu farnosť na západnej Ukrajine a rozsiahla pomoc pre rómsku osadu v Sečovciach vo východnej časti Slovenska. Podobné aktivity prebiehajú aj v ďalších benediktínskych kláštoroch a sú umožnené najmä sponzorskými darmi od dobrovoľných finančných prispievateľov. Mal som možnosť zúčastniť sa aj návštevy mníchov v Sečovciach. Svoj projekt pomoci brali veľmi vážne a s nadšením, pričom bolo vidieť, že im na zlepšení podmienok v osade nesmierne záleží a veľmi sa tešili, že majú možnosť Rómom pomôcť. Charitatívna činnosť je preto jedným z ďalších faktorov, ktorý môže zvyšovať ich pocit spokojnosti so životom. Skutočnosť, že dobrovoľná charitatívna činnosť je jedným z determinantov šťastia potvrdili aj empirické výskumy z oblasti ekonómie šťastia.

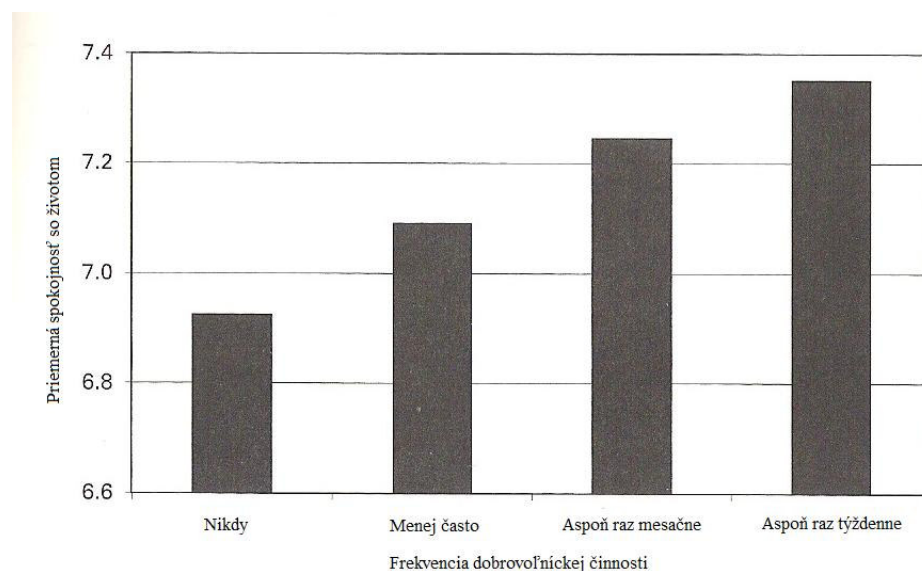
### 6.2. Empirické výskumy

Jedným z možných vysvetlení prečo sa ľudia zapájajú do dobrovoľníckych charitatívnych aktivít je, že radi nezištne pomáhajú druhým ľuďom. Pomoc iným je v tomto prípade vnímaná ako hodnotná sama osebe. Ďalším faktorom by mohlo byť sledovanie vlastného záujmu, pretože účasť na takýchto aktivitách so sebou obvykle nesie vyšší status alebo uznanie zo strany ostatných. Nech už sú pohnútky aktérov akékoľvek, empirické výskumy odhalili, že medzi subjektívnym pocitom spokojnosti a dobrovoľníckou a charitatívnou činnosťou existuje pozitívna závislosť.

B.S. Frey vo svojej publikácii z roku 2008 uvádza výskum, ktorý skúmal vzťah medzi dobrovoľníckou charitatívnou činnosťou a šťastím na základe dát z Nemecka v období rokov 1985-1999. Respondenti v tomto výskume odpovedali na otázku nakoľko sa cítia byť spokojní so svojím životom (na stupnici od 1 do 10, pričom vyššie skóre znamená vyššiu mieru spokojnosti) a tiež na otázku, či vykonávajú nejakú formu dobrovoľnej činnosti (na stupnici od 1 do 4; kde 1-nikdy, 2-menej často, 3-aspoň raz mesačne, 4-aspoň raz týždenne). Ukázalo sa, že približne 23 percent nemeckej populácie vykonáva dobrovoľnícku činnosť. 14 percent Nemcov uviedlo, že vykonávajú takúto činnosť aspoň raz mesačne (skóre 3 a 4),

zatiaľčo až 86 percent ju buď vykonáva iba zriedka alebo vôbec (skóre 1 a 2). Výsledok výskumu prehľadne zobrazuje nasledujúci graf:

Graf 6.2.1. Priemerná spokojnosť so životom v závislosti od rozsahu dobrovoľníckej charitatívnej činnosti

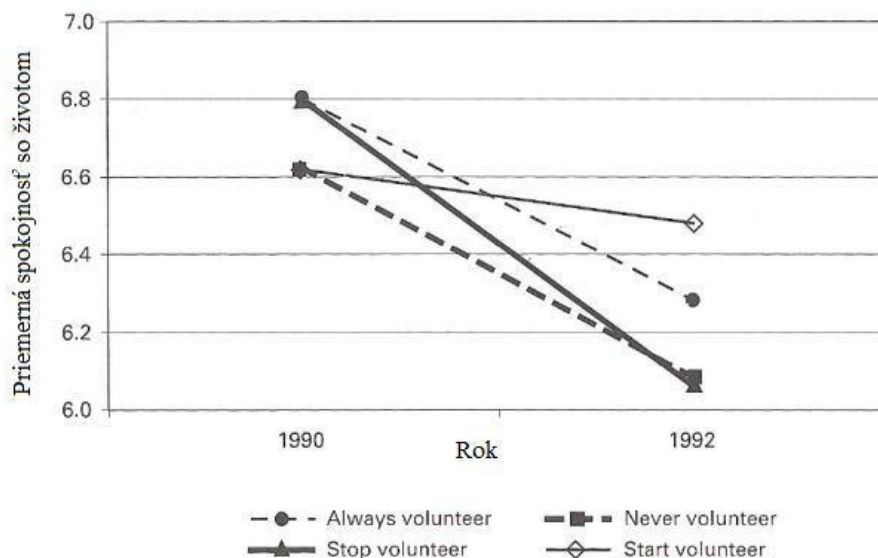


Zdroj: Frey, B.S.: Happiness. A revolution in Economics. MIT Press, 2008

Je vidieť, že ľudia, ktorí nevykonávajú žiadnu dobrovoľnícku činnosť uvádzali v priemere najnižšiu spokojnosť so životom (priemerné skóre 6,93), zatiaľčo ľudia v skupine s najvyššou mierou účasti na dobrovoľníckej činnosti dosiahli najvyšší výsledok (7,35). Existuje teda pozitívna závislosť medzi mierou dobrovoľníckej aktivity na jednej strane a subjektívnym pocitom spokojnosti so životom na strane druhej (štatisticky významnú závislosť potvrdila aj regresná analýza, kde prof. Frey bral do úvahy aj iné faktory, ktoré by mohli ovplyvniť mieru dobrovoľníckej činnosti, ako napríklad finančná situácia jednotlivca). Táto závislosť nám však nehovorí nič o kauzálnych vzťahoch. Je totiž možné, že kauzalita prebieha v opačnom smere, teda, že u šťastnejších ľudí existuje vyššia pravdepodobnosť, že sa budú zapájať do dobrovoľníckych aktivít. B.S. Frey preto uskutočnil ďalší výskum za účelom zistenia, akým smerom kauzalita prebieha. Frey si všimol, že vynikajúcu možnosť na výskum tejto otázky predstavovalo zjednotenie Nemecka v 90-tych rokoch minulého storočia. Vo východnej časti Nemecka (bývalej NDR) došlo v dôsledku zjednotenia k podstatným zmenám. Mnohé organizácie alebo firmy, ktoré pred sa pred zjednotením venovali dobrovoľníckej činnosti sa v dôsledku ekonomickej transformácie postupne dostávali do vážnych problémov a preto zanikali. Mnoho ľudí preto stratilo možnosť a prístup k vykonávaniu dobrovoľníckych aktivít. Frey sa usiloval zistiť, či táto zmena negatívne

ovplyvnila subjektívny pocit spokojnosti so životom u tých ľudí, ktorí sa predtým dobrovoľníckej činnosti venovali a po spomínaných zmenách venovať prestali. Ak by sa ukázalo, že došlo k zníženiu ich pocitu spokojnosti, bol by to dôkaz v prospech toho, že kauzalita prebieha smerom od dobrovoľníckej činnosti ku šťastiu a nie naopak. Výsledok výskumu opäť uvidíme z grafu:

Graf 6.2.2. Graf vývoja priemernej spokojnosti so životom v období po zjednotení Nemecka pre rôzne statusy vo vzťahu k dobrovoľnej charitatívnej činnosti



Zdroj: Frey, B.S.: *Happiness. A revolution in Economics*. MIT Press, 2008

Po zjednotení Nemecka došlo (pravdepodobne v dôsledku ekonomických problémov v období transformácie) k tomu, že vo východnej časti krajiny sa znížil priemerný pocit spokojnosti so životom u všetkých skupín. Je však vidieť, že u ľudí, ktorí sa prestali venovať dobrovoľnej činnosti (v grafe označení ako Stop volunteer) bol pokles spokojnosti dramatickejší ako v prípade tých, čo sa tejto činnosti venovali kontinuálne aj pred aj po zjednotení (Always volunteer) alebo tých, čo sa jej nevenovali vôbec ani pred ani po zjednotení (Never volunteer). Zatiaľčo v prípade ľudí, ktorí nezmenili svoj status vo vzťahu k dobrovoľníckej činnosti došlo k poklesu pocitu spokojnosti v priemere o 0,53 bodu (opäť na stupnici od 1 do 10), v prípade tých čo sa tejto činnosti prestali venovať to bolo v priemere až o 0,72 bodu. Z grafu je možné vyčítať aj to, že aj u skupiny ľudí, ktorí sa po zjednotení začali venovať dobrovoľníckym aktivitám (Start volunteer), došlo k miernejšiemu poklesu spokojnosti so životom ako u iných skupín. Tieto závery teda podporujú tvrdenie, že dobrovoľnícka a charitatívna činnosť a pomoc druhým robí ľudí šťastnejšími a môže byť aj jedným z determinantov šťastia aj v prípade benediktínskych mníchov.

## 7. Manželstvo, rodina a šťastie

Jednou zo zásadných špecifík spôsobu života benediktínskych mníchov je absencia manželstva a rodinného života. V tejto kapitole sa podobne ako v predošlých pozrieme na výsledky empirických výskumov z oblasti ekonómie šťastia, ktoré popisovali vzťah manželstva a subjektívneho pocitu spokojnosti a pokúsime sa aj o náčrt možných hypotéz, ktoré na základe týchto výskumov môžeme vysloviť o benediktínoch.

### *Empirické výskumy*

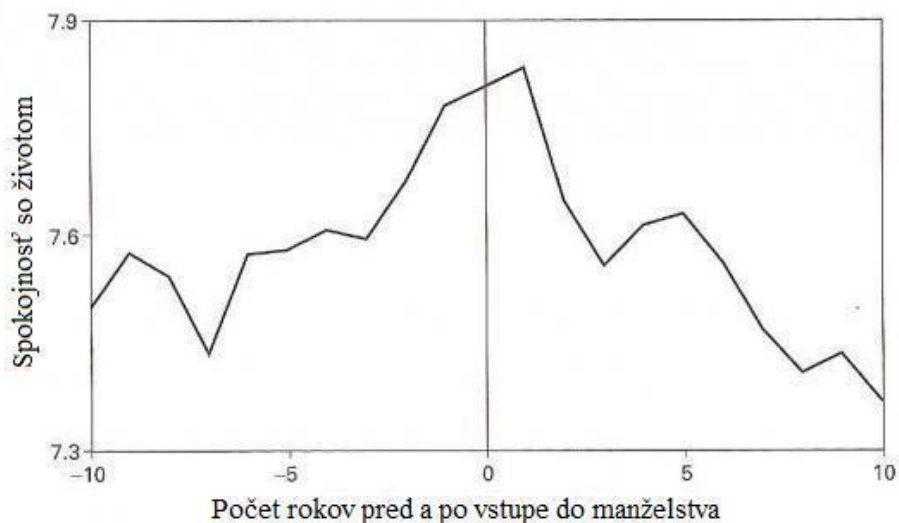
Nielen v ekonómii, ale aj v iných spoločenských vedách existuje pomerne bohatá empirická evidencia podporujúca tvrdenie, že vstup do manželstva je spojený so zvýšením subjektívneho pocitu spokojnosti so životom. Tento výsledok potvrdilo rozsiahle množstvo štúdií v rôznych krajinách i obdobiach (Frey 2008). Okrem toho sa zistilo, že v porovnaní so slobodnými jednotlivcami disponujú manželia v priemere lepším fyzickým i psychickým zdravím, menej trpia depresiami a majú vyššiu pravdepodobnosť dožitia sa vysokého veku. Niektoré analýzy tiež odhalili, že ženatí muži a vydaté ženy sú v priemere úspešnejší na trhu práce i v kariérnom postupe a dosahujú v porovnaní so slobodnými aj vyššie mzdové ohodnotenie. Je však potrebné opäť upozorniť na možnosť obráteného kauzálneho vzťahu, podľa ktorého pocit šťastia nie je dôsledkom manželstva, ale manželstvo výsledkom šťastia. Šťastnejší a optimistickejší ľudia totiž majú vyššiu šancu nájsť si životného partnera a teda majú aj vyššiu pravdepodobnosť vstupu do manželstva, čo by mohlo vysvetľovať pozorovanú závislosť. Výskumy však svedčia skôr v prospech tvrdenia, že kauzalita skutočne prebieha smerom od vstupu do manželstva k pocitu spokojnosti, prípadne, že opačný efekt je podstatne menej významný (Frey, 2008).

Príčinou zvýšenia pocitu spokojnosti so životom v dôsledku uzavretia manželstva je pravdepodobne fakt, že vstup do manželstva so sebou prináša rozsiahle množstvo výhod. Ekonomické modely (napríklad analýza G.S. Beckera a ďalších predstaviteľov chicagskej školy) zdôrazňovali ako dôležité pri rozhodovaní o uzavretí manželstva predovšetkým finančné výhody spoločného rodinného rozpočtu, výhody zo vzájomnej del'by práce v domácnosti, výnosy z rozsahu, špecializácie činností a ďalšie. Manželstvo takisto predstavuje v istom zmysle záruku a obranu proti riziku a vzniku existenčných problémov, čo je umožnené vzájomnou pomocou jedného partnera druhému v prípade vzniku nepriaznivých

okolností. Kľúčovú úlohu vstupu do manželstva pre jednotlivcov však zrejme zohrávajú neekonomické faktory, akými sú láska, možnosť založenia rodiny a vzájomná podpora partnerov. Dôležitý je zrejme znovu samotný proces, v rámci ktorého ich spoločný život prebieha, teda aj v tomto prípade môžeme hovoriť o procedurálnej užitočnosti. Manželstvo takisto vytvára vhodné podmienky pre vzájomné zdieľanie a korešpondenciu sentimentov. Potreba korešpondencie sentimentov by zároveň mohla vysvetliť aj fakt, prečo do manželstva vstupujú ľudia s podobnými záujmami (vzdelaním, farbou pleti, atď.) a tiež prečo majú takéto manželstvá väčšiu stabilitu.

Vstup do manželstva je teda pozitívne korelovaný s pocitom spokojnosti so životom. Inou otázkou však je, či je toto zvýšenie pocitu spokojnosti dlhodobé a vydrží po celý život. Ukazuje sa, že tomu tak nie je. Tento fenomén je badateľný z nasledujúceho grafu závislosti pocitu spokojnosti a počtu rokov pred a po vstupe do manželstva, ktorý vychádza z nemeckých dát z obdobia rokov 1984-2000. Výskum bral do úvahy údaje na základe 21 809 pozorovaní pre 1991 ľudí. Výsledok je očistený o vplyv premenných ako pohlavie, vek, dosiahnuté vzdelanie, počet detí, peňažný príjem, veľkosť domácnosti, povolanie, miesto bydliska a národnosť. Spokojnosť so životom je meraná na škále od 0 do 10, kde vyššie skóre znamená vyššiu mieru spokojnosti:

Graf 7.1.1.: Závislosť pocitu spokojnosti so životom od počtu rokov pred a po vstupe do manželstva



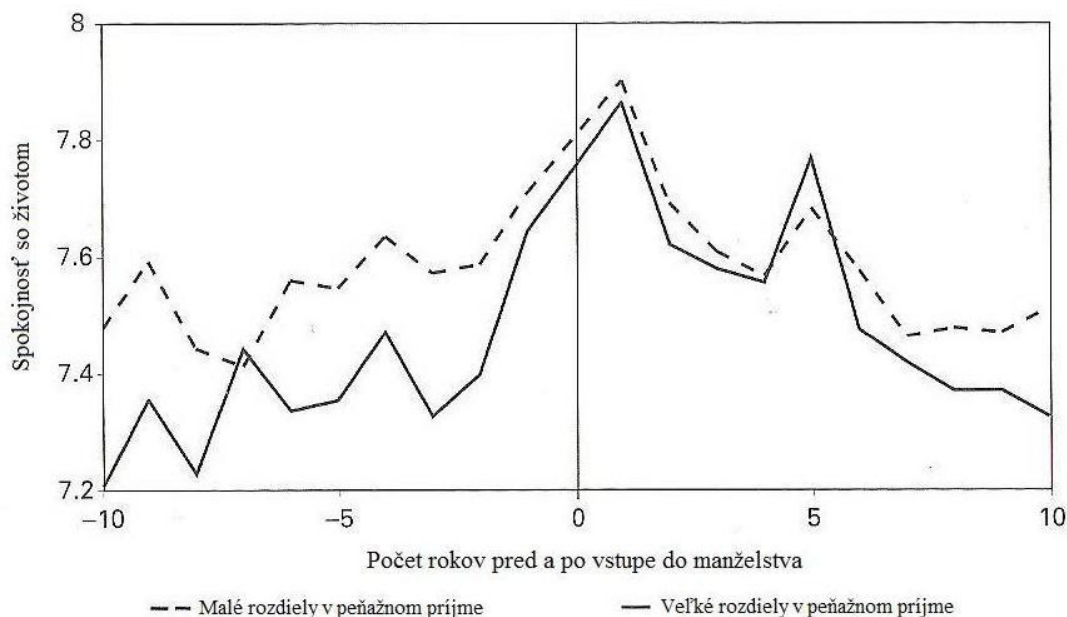
Frey, B.S.: *Happiness. A revolution in Economics*, MIT Press, 2008

Z grafu je vidieť, že v rokoch pred vstupom do manželstva sa s blížiacou svadbou respondentmi uvádzaný pocit spokojnosti zvyšuje, pričom svoj vrchol dosahuje v období

tesne po uzavretí zväzku. Následne však dochádza k zvráteniu tohto trendu a postupnému návratu pociťovaného pocitu spokojnosti na pôvodnú úroveň. Po uplynutí v priemere piatich rokov po vstupe do manželstva sa pokles ešte viac zrýchľuje a miera spokojnosti so životom dosahuje prekvapujúco dokonca nižšiu úroveň ako pred uzavretím manželstva. Zdá sa, že zvýšenie pocitu spokojnosti nie je trvalé, pričom po určitom čase paradoxne dochádza k pomerne razantnému poklesu.

Jedným z možných vysvetlení tohto javu by mohol byť v piatej kapitole spomínaný proces adaptácie. K zvýšeniu pocitu spokojnosti dochádza iba krátkodobo a po istom čase jednotliviec prestáva byť ďalej citlivý na nové stimuly vznikajúce ako dôsledok spolužitia s partnerom. Vracia sa tak postupne na pôvodnú úroveň pocitu spokojnosti (set-point), ktorá je determinovaná hlavne jeho osobnostnými črtami a temperamentom. Tým však samozrejme nie je možné vysvetliť ďalší pokles spokojnosti, ku ktorému dochádza po piatom roku manželstva. Čo sa však týka tohto paradoxného efektu, detailnejšia analýza ukazuje, že nemusí byť významný. Ukazuje sa totiž, že tvar krivky podstatne závisí od toho, nakoľko sú si partneri podobní. Tento jav je možné ilustrovať na nasledujúcich dvoch grafoch, ktoré ukazujú, že subjektívny pocit spokojnosti klesá po uzavretí manželstva pomalšie u tých partnerov, medzi ktorými existuje vyššia zhoda. Konkrétne boli sledované dva faktory: zhoda vo výške peňažného príjmu partnerov a zhoda v dosiahnutom vzdelaní:

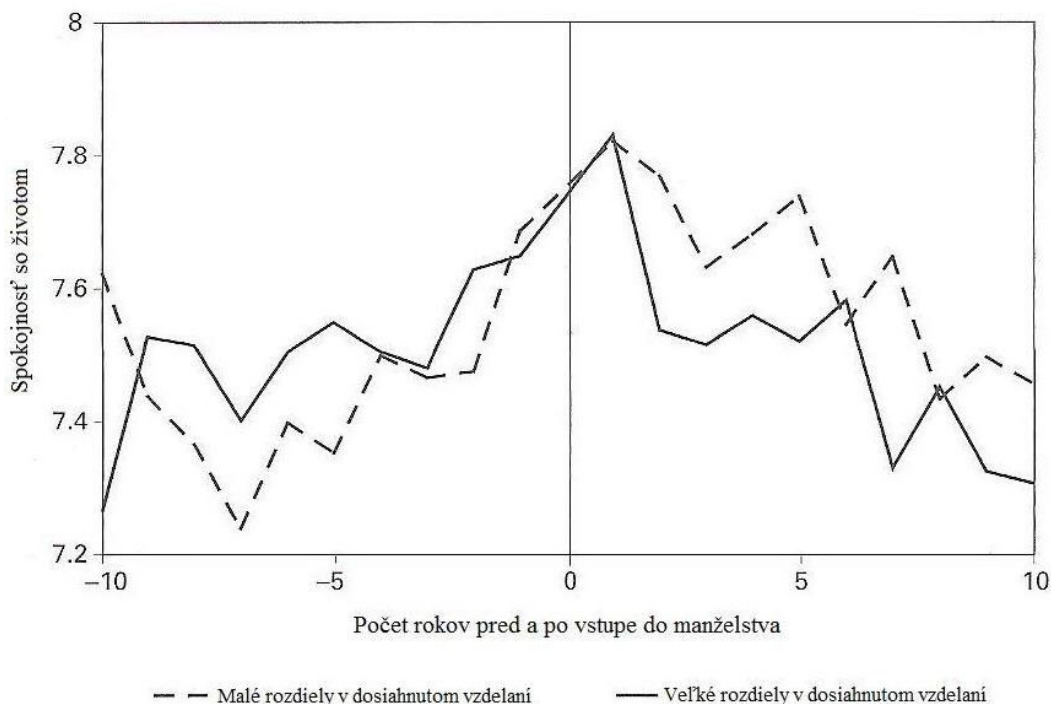
Graf 7.1.2.: Porovnanie závislosti medzi spokojnosťou so životom pred a po vstupe do manželstva medzi pármami s vysokými a malými rozdielmi v peňažnom príjme



Zdroj: Frey, B.S.: Happiness. A Revolution in Economics. MIT Press, 2008



Graf 7.1.3.: Porovnanie závislosti medzi spokojnosťou so životom pred a po vstupe do manželstva medzi párami s vysokými a malými rozdielmi v dosiahnutom vzdelaní



Zdroj: Frey, B.S.: Happiness. A revolution in Economics, 2008

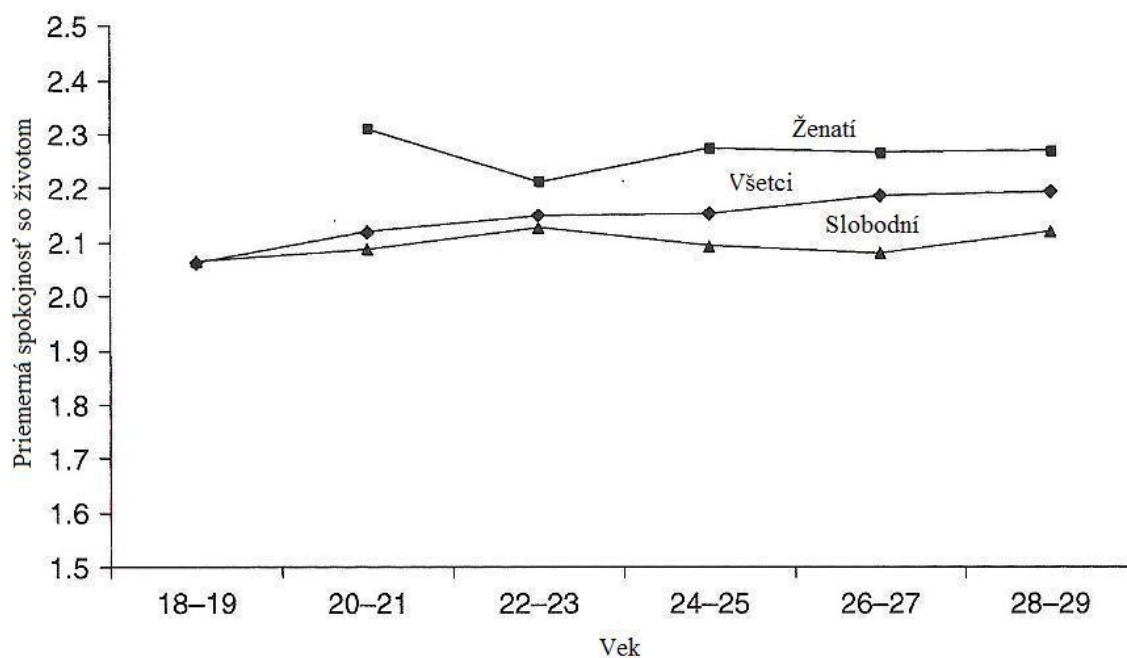
Je teda vidieť, že ak sú si partneri podobní, nedochádza k takému razantnému poklesu, ako v prípade, že sa v takých faktoroch akými sú vzdelanie alebo výška príjmu významne líšia. To v akej miere teda k tomuto poklesu dôjde po piatom roku manželstva teda pravdepodobne závisí na konkrétnych individuálnych charakteristikách toho-ktorého páru. Keďže sa pocit spokojnosti po uzavretí manželstva vracia približne na pôvodnú úroveň, tvar krivky je možné dostatočne dobre vysvetliť procesom adaptácie.

Pokiaľ ide o interpretáciu týchto výsledkov vo vzťahu k benediktínskym mníchom, je možné domnievať sa, že v dôsledku neuzavretia manželstva pravdepodobne skutočne prichádzajú o podstatné potenciálne zvýšenie subjektívneho pocitu spokojnosti so svojim životom. Keďže však u jednotlivcov dochádza k adaptácii, a teda zvýšenie pocitu spokojnosti z manželstva je iba krátkodobé, je pravdepodobné, že z dlhodobého hľadiska ujma z toho, že nevstupujú do manželstva nemusí byť významná.

Existuje však hneď niekoľko dôvodov, prečo je potrebné k týmto tvrdeniam pristupovať s veľkou opatnosťou. V prvom rade sme interpretovali vzrast pocitu spokojnosti v dôsledku vstupu do manželstva ako krátkodobý, avšak z grafov je vidieť, že v dôsledku rozhodnutia manželstvo uzavrieť je pocit spokojnosti zvýšený počas obdobia približne 7-10

rokov (niekoľko rokov pred vstupom a približne 5 rokov po vstupe). Ide teda o pomerne dlhé obdobie v živote človeka. Preto môže byť potenciálna strata z nevstúpenia do manželstva podstatná. Ďalším nedostatkom je, že z viacerých dôvodov by bolo možné očakávať, že krivka subjektívneho pocitu spokojnosti so životom u benediktínskych mníchov by síce v dôsledku absencie manželstva vykazovala dlhodobý konštantný trend a nedošlo by k podobnému pozitívnemu výkyvu, avšak nachádzala by sa celá pod krivkou v prípade manželov. Mnohé výskumy skutočne potvrdzujú, že ľudia mimo manželstva uvádzajú v priemere nižší subjektívny pocit spokojnosti. To dokumentuje aj ďalší graf, ktorý porovnáva závislosť priemernej spokojnosti so životom medzi ženatými a slobodnými mužmi od veku (Easterlin, 2005). V tomto prípade sa subjektívny pocit spokojnosti meria na škále od 1 do 3 (3- veľmi šťastní, 2- šťastní, 1- menej šťastní):

Graf 7.1.4. Porovnanie závislosti priemernej spokojnosti so životom od veku medzi ženatými a slobodnými mužmi



Zdroj: Easterlin, R.A.: Building a better theory of well-being; In Bruni, L., Porta, P.: Economics & Happiness - Framing the Analysis. New York: Oxford University Press, 2005

Krivka, ktorá reflektuje pocit spokojnosti všetkých mužov začína v rovnakom bode ako krivka slobodných z toho dôvodu, že nikto alebo iba málo mužov vstupuje do manželského zväzku skôr ako dovŕši 18. rok života. Preto začína krivka ženatých mužov až od 20-21. roku. Tento graf potvrdzuje, že ženatí muži sú v priemere šťastnejší než slobodní, pričom rozdiel v subjektívne pociťovanej spokojnosti so životom má tendenciu s pribúdajúcim vekom postupne rásť. Tento záver potvrdzuje tvrdenie, že benediktínski mnísi

môžu skutočne prichádzať o potenciálne zvýšenie spokojnosti so životom v dôsledku rozhodnutia nevstúpiť do manželstva. Je teda možné uzavrieť, že aj napriek tomu, že po vstupe do manželstva dochádza u partnerov k postupnej adaptácii a návratu pocitu spokojnosti na pôvodnú úroveň, táto úroveň zostáva aj dlhodobo vyššia ako v prípade ľudí, ktorí do manželstva nevstúpia vôbec.

Otázkou zostáva, či nepriaznivý efekt neuzavretia manželstva a následnej absencie rodiny je v prípade benediktínov nižší alebo vyšší než zvýšenie pocitu spokojnosti v dôsledku všetkých ostatných faktorov, ktoré sme doteraz rozoberali. Táto otázka si vyžaduje ďalšie empirické šetrenie, v ktorom bude potrebné uskutočniť výskum priamo medzi benediktínmi a následne skonštruovať príslušné krivky.

## 8. Záver

V tejto práci sme identifikovali determinanty a faktory, ktoré pozitívne ovplyvňujú subjektívny pocit spokojnosti benediktínskych mníchov s vlastným životom. Dospeli sme k nasledujúcim atribútom:

1. Život v benediktínskom kláštore vytvára vhodné podmienky pre vzájomnú korešpondenciu sentimentov v chápaní Adama Smitha medzi mníchmi.
2. Spôsob fungovania a štruktúra riadenia kláštora vytvárajú prostredie, ktoré umožňuje všetkým aktérom aktívne sa spolupodieľať na formovaní a budúcom smerovaní organizácie, a to predovšetkým demokratickou voľbou vedenia, dôrazom na stotožnenie sa s cieľmi organizácie a podnetným systémom kontroly zo strany iných cirkevných inštitúcií.
3. Dobrovoľná skromnosť, postoj k práci, vnútorná motivácia a absencia zisku ako primárnej ekonomickej motivácie umožňujú vyhnúť sa pôsobeniu niektorých efektov, ktoré by mohli mať na svedomí zníženie subjektívneho pocitu spokojnosti, predovšetkým vznik Easterlinovho paradoxu šťastia.
4. Dobrovoľnícka a charitatívna činnosť je ďalším z faktorov, ktoré zvyšujú subjektívny pocit spokojnosti mníchov so životom.

Ďalej sme analyzovali dôsledky neprítomnosti manželstva a teda aj rodinného života vo vzťahu k subjektívne vnímanému pocitu spokojnosti a došli k záveru, že empirické výsledky z oblasti ekonómie šťastia potvrdzujú tvrdenie, že tieto skutočnosti môžu mať negatívny vplyv na pocit spokojnosti so životom u benediktínov. Otázka, či tento efekt je silnejší alebo slabší ako efekt všetkých horeuvedených faktorov si vyžaduje ďalší empirický výskum.

## **Pramene, literatura a internetové zdroje**

### ***Literatura:***

- [1] Bruni, L., Porta, P.L. (Eds.): *Economics & Happiness: Framing the analysis*. Oxford University Press, Oxford, 2005 s. 1-28
- [2] Easterlin, R.A.: *Building a better theory of well-being*; In: Bruni, L., Porta, P.L.: *Economics & Happiness: Framing the analysis*. Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 29-64
- [3] Frey, B.S.: *Happiness. A Revolution in Economics*. MIT Press, 2008
- [4] Frey, B.S., Inauen, E.: *Benediktinerabteien aus ökonomischer Sicht. Über die ausserordentliche Stabilität einer besonderen Institution*. Institute for Empirical Research. University of Zurich, WP No. 388/2008
- [5] Frey, B.S., Inauen, E., Osterloh, M., Rost, K.: *The Corporate Governance of Benedictine Abbeys: What can Stock Corporations Learn from Monasteries?* University of Zurich, 2008
- [6] Frey, B.S., Stutzer, A.: *Happiness and Economics. How the economy and institutions affect human well-being*. Princeton University Press, 2002
- [7] Kraus, W.: *Filozofia do vrecka: Immanuel Kant*, Kalligram, 2003
- [8] Lane, R.E.: *The Loss of Happiness in Market Democracies*. Yale University Press, New Haven, London, 2000
- [9] Mlčoch, L.: *Ekonomie a štěstí: Proč méně může být někdy více*. *Politická ekonomie*, č. 2/2007
- [10] Mlčoch, L.: *Ekonomie důvěry a společného dobra. Česká republika v Evropské unii: Pokus o nástin perspektivy*. Karolinum, 2006
- [11] Mlčoch, L.: *Institucionální ekonomie*, Karolinum 2005
- [12] Novak, M.: *Duch demokratického kapitalizmu*. Občanský institut, Praha, 1992
- [13] Novak, M.: *How Christianity Created Capitalism*; *Religion and Liberty* 3/2000 p. 8-9; Acton Institute, 2000
- [14] Nussbaum, M.: *Mill between Aristotle and Bentham*. In: Bruni, L., Porta, P.L.: *Economics & Happiness: Framing the analysis*. Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 170–183
- [15] Sihvola, J.: *Happiness in ancient philosophy*. Helsinki Collegium for Advanced Studies, Helsinki, 2008

- [16] Sugden, R.: Correspondence of Sentiments: An Explanation of the Pleasure of Social Interaction. In: Bruni, L., Porta, P.L.: Economics & Happiness: Framing the analysis. Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 91-115
- [18] Vrablec, J.: Aj ty hľadáš šťastie?, Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, Rím 1995, str. 9-13

**Internetové zdroje:**

- [1] Ball, R. J., Chernova, K.: Absolute Income, Relative Income and Happiness, Haveford College, 2005  
<http://ssrn.com/abstract=724501>
- [2] Baťo, R. Čo vie ekonómia o šťastí a ľudskej duši. Recenzia knihy Diane Coyle: The Soulful Science, 16.11.2007  
<http://blogy.etrend.sk/knihozrut/co-vie-ekonomia-o-stasti-a-ludskej-dusi/118534.html>
- [3] Benediktínsky kláštor Maria Laach  
<http://www.maria-laach.de>
- [4] časopis .týždeň č. 7/2007  
<http://www.tyzden.sk/sk/archiv.php>
- [5] Evanjelium podľa sv. Matúša  
[www.svatepismo.sk](http://www.svatepismo.sk)
- [6] Regula sv. Benedikta  
<http://www.ccel.org/ccel/benedict/rule.txt>
- [7] Šebej, F.: O empatii, súcite a neurónoch; časopis .týždeň, č. 51/2008;  
<http://www.tyzden.sk/sk/archiv.php>
- [8] Taylor, P., Funk, C., Craighill, P.: Are we happy yet? A social trends report. Pew Research Center, 2006  
<http://pewresearch.org/pubs/301/are-we-happy-yet>